

F. REISCH: GORSKO JEZERO.

H. BÖTTINGER:
POVODNJI MOŽ.

SAJ ME NE LJUBIŠ!

Spisal Samo Vaziljev.

Ivan Sever je došel po mnogoštevilnih kamenitih stopnicah v drugo nastropje, stopil na snažilno mrežo pred visokimi vratmi, ki so zapirala vhod v stanovanje višjesodnega svetnika drja. Trpinca ter potegnil krepko za medeni držaj tik vrat.

Srebrni, lahki glas zvončka, ki se je v hipu stresel, veselo igraje, je izvabil zvoke urnih stopinj in nervozno hreščečega škrebetanja v ključavnici; mahoma se je zganilo krilo vrat ter odkrilo rdečelični, okrogli obraz mlade služkinje.

„Kaj? .vi? — vi ste že tukaj?! . . . O, dober dan, dober dan!“ je vzkliknila živahno, malone razposajeno, odprla vrata na stežaj in se zravnala ob njem. „Prosim, — gospod profesor!“

„No-o, no! Dober dan! . . . Pa kaj ti je danes, Marička-ptička, kaj?“ se je zavzel Sever in vstopil, smehljaje motreč krepko, jedro dekle polnega, žarečega obličja z modrimi in smejočimi se očmi pod malce razkuštranimi temnoplavimi lasmi. Na mah je stopil k njej ter jo vsčipnil v lice.

„O! Pustite me!“ je klicala posiljenonevoljno ter zaloputnila vratno krilo, da se je z glasnim truščem zaprlo.

„Ne bodi no, — ptička zlata, mala!“ je zadržtel Sever nekoliko plašno, tiho, potem pa vprašal glasneje: „Ali je Stanko doma?“

„Ne, ni se še vrnil. Ko je odhajal, mi je rekel, ako se še prav spominjam, da si gre kupit

neko trepa — preparacijo, ali kaj. Dejali ste mu baje včeraj, da pridete šele ob treh ali pa še pozneje!

„Hm . . . res je. Ravno za pol ure sem prišel prezgodaj. Kaj pa drugi, ali so doma?“

„Nikogar ni!“

„Aha! . . . No, pa počakam, da se vrne dečko! Hm — ptičica! . . .“ vnovič je ujel njen obraz ter jo vščipnil tem krepkeje v lice.

„Pustite me! Če ne —!“

„No, . . . kaj?“

„Če ne — povem vse — — gospodični Milici! Hihi! . . . To bo gledala! Hihihi! . . .“

„Molči, škrateelj!“ V njegovem, doslej vedrem obličju so se skoraj strnile obrvi; le ozke, a globoke, povprečno nabrane gube so jih ločile. „Čakaj, ti dolgi jeziki!“ Z obema pestema grozeč se je začel bližati dekletu.

Marička pa se je zasmejala tem srčneje ter zbežala v kuhinjo.

Sever je obstal sam in zrl še nekaj časa smehljaje v kuhinjska vrata; potem pa se je zavrtel na peti in odkorakal proti sobi, v kateri je navadno instruiral. „Bes jo lopi!“

Ko je služkinja začula odhajajoče korake, je odprla zopet vrata in vpila za njim: „Gospod profesor, ali slišite?! Danes ne boste podučevali v Stankovi sobi! Tam sem pravkar izlikala parkete ter je še vse razvlečeno. Prosim, pojdite danes v sosednjo, — gospodičino sobo! Hihihi . . .“

Profesor se je obrnil z nevernim pogledom. „Punca, ako lažeš!“

„Zakaj bi lagala? Pa poglejte v Stankovo sobo! — Sicer so mi pa naročili gospa, preden so odšli z gospodom, naj vam pokažem v sosednjo sobo, v sobo gospodične Milice! Hihihi!“

„Dobro, pa bodi!“

„Ako sem prav razumela, vrne se gospodična Milica najbrž vsak čas. Gospodična prijateljica Elza ji je namreč dejala, da je učiteljica francoščine obolela in da najbrž ne bo mogla danes podučevati! Seveda, če se vrne gospodična, pošljem jo naravnost k vam. Rekla ji bom, da je čaka nekaj lepega v njeni sobi! Hihihi . . .“

Porednica je zopet urno zaprla kuhinjska vrata, kajti Sever jo je pogledal vnovič strupeno ter ji zagrozil s pestjo. Že malce uzlovoljen je pohitel profesor v Stankovo sobo, ki je bila v resnici vsa razvlečena. Premeril je sobo do stranskih vrat ter vstopil v Miličino sobico. Na mizi sredi sobe je ležalo nekaj knjig in zvezkov — Zaprl je vrata za seboj in se zamislil . . . To je svetišče edinooboževanega, sladkega bitja, kate-

remu je daroval že izza prvega srečanja sleherni srčni utrip, daroval najlepše sanje svoje mladosti! Tu, za to mizo je sedela nedavno ter napisala one drobne vrstice na rožaste lističe, ki jih hrani kot najdražje zaklade!

Profesor se je naglo obrnil, kakor bi ga bilo nekaj poklicalo in od stene so pogledali vanj — štirje obrazi; troje priprostih, le s črno kredo skiciranih študij je viselo v vrsti, druga poleg druge, v sredi nad njimi pa je kraljeval večji, živosliskan portret. Stopil je bliže k obrazom, jih motril pazneje in prevzelo ga je čustvo srčne zadovoljnosti. Tu je bil njen portret, ki mu je nadel naslov „Nedolžnost“. Pozna se pač, da ga ni slikal po pravem modelu! Kdo bi torej zameril, da ni tu tistega njenega ljubkega, lahko upognjenega noska? Kdo bi zameril tem sentimentalno počivaječim ustnam, ki so v živem obrazu vedno malce izbočene, napete, kakor pripravljene k poljubom? — A kje so sedaj tiste nedolžne, temnomodre, vedno živosmejoče se oči? — Ah, kolik diletant je pač!

In spodnje tri študije, načrtane s črno kredo, izražajo „Hrepenjenje“, „Prošnjo“ in „Zvestobo“. Sami moški obrazi! Vse te študije so njegovo delo in podaril jih je gospodični Milici . . . Njo edino ljubi! — njo edino obožuje — njej služi z vsako mislijo! Ah, samo njej — večno in z vsako srčno kapljo!

Tedaj so se s cvilečim škripanjem odprla in zaprla vrata sosednje sobe. Sever se je zganil. Kaj pa, ko bi bila Milica?! . . . Toda v sosednji sobi je zaropotalo in zatem zopet in zopet, kakor da bi kdo prestavljal in premikal stole in druge predmete. Da bi jo strela! Marička je! — Pospravlja . . . O, naj le pospravlja, ne zmeni se več za njo!

Mehansko se je zasukal in stoprav zdaj začutil, da drži še vedno v svoji roki klobuk in dežnik; urno se je okrenil k stojalcu, ki je stalo v kotu tik vrat ter obesil oboje nanje.

„Hej . . . glej, glej! Tudi vidve sta tukaj?“ se je začudil veselo.

Tudi te je spravila in obesila Milica v svoji sobici! Dve majhni, temni študiji. Dva grda, razdrapana obraza starih žensk: „Laž“ in „Prevara“. Kakor relikvije spravlja Milica vse njegove malenkostne darove! Kako ga ljubi! — Čustvo sreče je zaplalo po njem in smehljaje je stopal po sobi.

Ko je hotel zdajci mimo okna, se je ozrl slučajno ter mahoma obstal. Pri odprtem oknu onstran ozke ulice je sedela, ob ročico oprta, črnolaska ter zrla v bele liste odprte knjige, ki je ležala na mizici pred njo.

Prva lepoticca na Dunaju, pravijo, jeta baronica!

Željno se je zagledal v mirno glavico, ob kateri je omahnila bela ročica, ki je zakrivala doslej vse lice in del črnih kodrov. Ta čudoviti profil, kolikor se ga kaže očem, je zares čaroben, očarujoč! Ta sveža belina in rdečica v licu, ta lepi, aristokratsko nagnjeni nosek, fino zaokrožena bradica in dolge, temne trepalnice v vekah in laski, spredaj v svedrastih zavitkih božajoči čelce, zadaj pa prehajajoči v te bujne kite! O, ko bi se hotela obrniti semkaj samo za trenotek in se pokazati v vsej svoji čarobnosti! Kaj ko bi sam vzbudil pozornost naše?! — Hipoma je prijel za kljuko sredi oken, jo zavrtel ter z vso silo butnil oknici od sebe.

In res, ta trušč je bil v trenutku baronici zanimivejši, kakor črke v zlatoobrezani knjigi. Glavica se je zganila, se obrnila za trenutek na pol proti oknu, pogledala brezbrizno kvišku, pa se zopet povescila h knjigi.

Ha, ko bi to videla Milica! Razžalostil bi se njen obrazek in bridko očitajoč bi potožile njene oči: „Saj me ne ljubis!“ In zaskelilo ga je v dnu srcu, a mahoma ga je navdalo razkošje, da bi Milica zaradi njega trpela! Dà, v trpljenju bi bila še lepša, v mukah ljubosumja bi ga ljubila tem strastnejše!

Takrat je zagorelo temno zidovje, zagorela so okna ob nasprotu hiši, vneli so se tudi črni lasje nad obličjem, ki se je urno, kakor ranjeno, povescilo ob poljubu prežarkega solnca ter se je umaknilo v senco. Beli ročici sta dvignili naglo bel robec in v njem se je skrilo obličje, skrile so se oči. Solnčna proga je segala do polovice odprte knjige. Zato je pomaknila baronica knjigo v senco, premaknila je tudi stol ter se skrila v sobo. Hitro je začela listati po knjigi ter prevrgla hkratu več listov. Mahoma pa je obtičal njen pogled zopet na neki strani. In čitala je, čitala, pri tem pa ji je klonila glavica čimdalje niže nad knjigo . . . Baronica si je hipoma obrisala oči, vstala od mizice

ter se nagnila z okna, pogled vpert navzdol proti trgu, v katerega prehaja ulica. In v obličje baronice se je nakrat vrnila rdečica in žalost se je na mah umaknila živemu nasmehu. Pravkar se je še solzila, a sedaj že . . . smehljaj! To mora biti pač nekaj posebnega.

Urno je pogledal skozi okno. Na trgu se je valovila ob običajni vrsti čakajočih fijakarskih vozov množica ljudstva in sredi te sta se šaleč ruvala dva tolsta moža v cilindrih, očitvidno — fijakarja. Tolstejšemu se je hipoma posrečilo, objeti tovariša okrog pasu ter ga nagniti k tlom. Isti hip pa se je tudi sam skotalil za svojim drugom na trdi tlak. Tako sta utonila oba med glavami krohotajoče se množice.

Baronica se je med smehom ozrla k Severju in njen pogled se je srečal z njegovim . . . Takoj pa je utihnil njen krčeviti smeh. Naglo se je okrenila v sobo, odšla polagoma k mizici, še vsa žareča v lice, ter se nagnila zopet nad knjigo. Ali ne bo videl več njene krasote? Ali se ozre še enkrat ter se nasmehne s svojimi razkošnimi ustmi? Ah, poljubiti ta prelestna usta . . . objeti to črnokodrasto glavico ter gledati v njene globoke, kakor noč črne oči . . . koliko blaženstvo bi to bilo! — Čutil je, kako mu burno utriplje srce, kako mu trepeče roka, iztezajoča se k oknu hrepeneče, kako mu plove po žilah kri, vrela, razburkana . . . Vse misli, vse želje so hitele tja k njej, ki je toli čarobna in v svoji hladnosti toli zmagovita . . . odmrll je za vse drugo in pozabil na ves svet . . .

Ta hip pa se mu je nenadoma prekinil tok živega razmišljanja in strast opazovanja.

Iz srede sobe je bil pritaval do njega globok vzdihljaj in kakor da bi ga bila zadela ob uho ost mimo šelesteče strelice, se je zganil.

Ob mizi sredi sobe je slonela Milica . . . klobuček povešen nad bledim obrazkom, a v bolestnem licu širokoodprte, žalostne oči, iz katerih je gledalo očitaje: „Saj me ne ljubis!“

ZVEČER.

V molčenost se pogreza gozd in njiva,
napor in delo peljal beli dan
v dežele tuje je čez ocean.

Počivati
in snivati!

Počivati
in snivati . . .

In iz nebes miru priplava angel,
krog ramen zlati kodri se mu vsipljejo
in mirno modre vame zro oči . . .

Na koga me spominjajo?
Ah, sladka blaženost v srce hiti!

Pavel Golob.

JUDEŽ IŠKARJOT.

Kajn in Judež Iškarjot¹ sta dve problematični svetopisemski prikazni.

Zasloveli avguštinec Abraham a St. Clara imenuje Judeža v svojih propovedih „največjega lopovova“, ki ga je kdaj nosila zemlja. Srednjeveški teologi so zatrjevali, da je Judež edini človek, o katerem se ve gotovo, da je večno pogubljen, dasi ne po lastni krivdi, temveč od Boga predestiniran, da izvrši svojo žalostno ulogo v Kristovem življenju.

Moderni razlagatelji sv. pisma pa trde, da je bil Judež fanatičnonaroden Jud, ki je upal, da Kristus kot Mesija zopet obudi in oživi judovski narod k slavnemu političnemu življenju. Ko pa je spoznal, da se je v tem oziru varal, da namreč Kristus ne izpolnjuje njegovih narodnih upov, se je nad njim maščeval z izdajstvom.

Drugi zopet dokazujejo, da je Judež sicer nekoliko veroval, da je Kristus božji sin, a čudeži, ki jih je videl, mu niso nikakor še zadoščali za trdno vero. Zato je izdajajoč Krista velikim duhovnom želel, videti samo zopet velik čudež, kako se namreč Kristus reši iz oblasti duhovnov. Ko pa je videl ujetega Krista, kako se daje mirno zvezati in odpeljati, ko je pozneje izvedel, da je Kristus obsojen na smrt, je obupal sam nad svojo vero ter se obesil.

V propovedih je Judež prikladen vzgled, ki na njem propovedniki dokazujejo nečuvveno nezahvalnost ter primerjajo Judeža s kačo, ki jo je Kristus grel na svojih prsah. Na Judežu se kaže najbolje Kristova nepopisna potrpežljivost, zakaj Kristus je že davno poprej vedel, kaj namerava z njim Judež; vzlic temu pa mu nikdar ni dejal kaj žalega; dà, v svoji pohlevnosti mu je celo noge umival ter ga imenoval „prijatelja“ v trenotku najčrnejšega človeškega dejanja, ko ga je nesrečni apostol izdajal s — poljubom.

V srednjeveških pasijonskih igrach se je pred Judeževo smrtjo eden izmed hudičev prikazal iz podzemlja ter podal Judežu vrv, da se obesi. Ko pa je izdajnik že visel in se mu je izsul drob iz trupla, se je pojavil sam pekla poglavar, Lucifer ter dejal zadovoljen in peklensko se muzajoč: „Pozdravljen, zlati prijatelj! Nad vse dobro mi došel, dravec! Kako dolgo sem že čakal na te! Pojdi, le pojdi z menoj; pri nas ti je pripravljen najboljši kotichek, kar ga imamo.“ — V poljudnih

¹ Iš-karjot (iš = hebr. mož; Karjot, rodišče Judeževo) pomeni: mož iz mesta Karjot, da se razlikuje od drugega apostola enakega imena, namreč od Jude Tadeja.

pasijonskih igrach, kakor jih v naših časih upirzarjajo v Gornji Amergavi in v Hořicah, je vselej umazana lakomnost, ki je zapeljala Judeža k izdajstvu.

Slovstveno je Judeževo osebo obdeloval Goethe, glasbeno Rikard Wagner, razven tega je Judež junak mnogih dram (Heyse) in pesmi (Aškerc).

Srednjeveški slikarji so slikali Judeža grdega in odurnega: z rudečimi lasmi in s surovim obrazom. Kornelij je naslikal Judeža kakor nesrečneža, ki je ves potr radi svoje usode. Na Overbeckovi sliki spozna vsakdo na Judeževem obrazu zvitega tiča in malopridneža, ki miga farizejcem, da jim izda Krista za slepo ceno.¹ V roki drži mošnjček in prst druge roke polaga na ustna.

Na Führichovi sliki je Judež blazno obupan, na Uhdejevi z razkuštranimi lasmi in z značilnim, krivim židovskim nosom. Fösterling pa je naslikal Judeža, kako stoji nedaleč od križa ter trpi neznanske muke krvavo ranjene vesti in neznansih očitaj. Na slikah Aleksandra Schneiderja je Judež nag; sključen stopa skozi trnje, z nogama mandra srebrnike ter se bliža križu. Gabrijel Max je naslikal mrtvega Judeža; glavo ima naslonjeno na vejo, grenko se mu lice smehlja, trije krokarji pa že čakajo na svoj plen. Skozi veje se zaznava Golgota in na nji troje križev.

Apokrifni evangelij pripoveduje, da je bil Judež že kot otrok obseden od hudega duha, ki ga je Kristus iz njega izgnal.

David Friderik Strauss v svojem zaslovelem „Življenju Kristovem“ trdi, da so si pravljico o Judežu izmislili prvi kristijani, ko so pač čitali v St. Zavezi o nekem zadnjem grizljeju, o hinavskem poljubu, o lončarjevi njivi ter o 30 srebrnikih. Renan pa kar naravnost zanikuje, da bi se bil Judež obesil, ter meni, da je bilo to pozneje pripisano. Judež je bajè umrl naravne smrti!

Tako si torej vsakdo slika in predstavlja Judeža drugače. Nekateri vidijo v njem bistroumnega financierja prve komunistične krščanske občine, ki si je edini upal nasprotovati Kristu. Drugim je zagrizen židovski rodoljub, toda obenem tudi umazan lakomnež, mož močne volje, ki je hotel Krista le prisiliti, naj se ljudstvu javno in jasno pokaže v svojem resničnem poklicu. Nekaterim je Judež orodje v božjih rokah, drugim zopet — peklensko orodje.

A. Z.

¹ Tistih 30 srebrnikov, ki jih je Judež prejel za svoje grdo izdajstvo, bi bilo po našem denarju kakih 70 kron. Za to ceno se je kupoval navaden suženj.

B. WACHSMANN: POMLAD PRIHAJA.

OTROŠKI JEZIK.

Spisal vseučiliški profesor dr. Vinko Šercl.

(Konec.)

Važnejše fiziološke pojave, zlasti pojma jesti in piti, se izražata v otroškem jeziku skoraj vedno prav z istimi primitivnimi ustniki, iz katerih so se osnovala nazvanja očeta in matere: papa, mama, am, mu in temu slično; odtod pomeni mum, mam, mem pri otrocih tako čestokrat pojm jesti. Nemški otroci, ako žele piti, kriče memm, mum; rimska deca je vpila bu, bua, češki in slovenski otrok pa kričita bumbum. S takimi ali vsaj jako sličnimi glasovnimi gestami izražajo tudi gluhonemi pojma jesti in piti. Kadar je želela slepa gluhonema Laura Bridgman jesti, je izgovarjala nekaj, kar je bilo sorodno zvokom mmm. Željo piti pa je izrazila z glasovi špp.

Posebno zanimanje zaslužujejo one pomenljive besede, ki si jih sestavlja otrok za označenje raznih predmetov in pojmov popolnoma samostojno, brez pomoči odraslih, ki ga obkrožajo. Takih samostojnih proizvodov otroške lingvistične umetnosti je mnogo več, kakor bi kdo pričakoval, in imajo vedno brezpogojno svoj *raison d'être*, ne javljajo se nikdar kakor produkt čiste slučajnosti. Da, celó prav tuje, navidezno nelepe besede, ki jih sestavljajo otroci sami, niso izmišljene samovoljno: povsod se kažejo bolj ali manj jasni refleksi akustične percepcije ali fonetične analogije. Take si je n. pr. izmislil neki otrok povsem samostojno za samovar besedo djaban, in kadar je v samovarju vrelo, je dejal djaban dju. Na prvi hip se zdi, da je najti težko vzroka temu, kakor se vidi, čudnemu nazivanju samovarja in vrele vode, toda otrok je našel z instinktivnim čuvstvom jako izrazite zvočne skupine za označenje kipeče vode.

Kakor dab, tako označuje tudi du v množici jezikov — ne samo evropskih, temveč tudi semitskih in celo afričanskih — bobnenje groma, bobnanje, čestokrat se ponavljajoče udarce, vrenje vode i. dr. V južni Indiji izražajo še sedaj ženske in otroci z besedo dabadaba potrkavanje s katerikoli zvonkim predmetom, kakor pomenja tudi dububu šumenje ali burkanje vode. Neki otrok si je popolnoma samostojno izmislil za kavko tipičen fonetičen izraz kaka, in za nazivanje jedi je uporabljal besedo ham. Indi so že pred tritisoč leti imenovali vrano kaka; kar se tiče besede ham, ki označuje jesti, je to nazi-

vanje jako ostroumno: ha pomenja povsem jasno odpiranje ust, a m njih zapiranje.

Drug, kakor je bilo videti, izredno pozoren in bistroumen otrok si je izmislil samostojne besede za pojem spati, toda razločeval je pri tem jako zabavna stopnjevanja: Kadar je dejal papa pf, je pomenjalo to kratko: „oče spi“, dočim je označevalo papa hh že dalje časa trajajoče spanje očeta. Ako je hotel opisati otrok trdno spanje, tedaj je rekel papa hrrr (kar pomenja očividno zvoke, ki so slični smrčanju). Ko je videl neki otrok prvokrat note v muziki, jih je začel takoj nazivati ljaliki. Pojm punčike (ljalja kakor jih imenuje ruska deca) je spravil v zvezo z igranjem; po njegovem mnenju so bile namreč note majhne punčike, ki izvablajo iz instrumenta muzikalne zvoke.

Zanimiva beseda je tudi kutjak, ki si ga je izmislil neki otrok za nazivanje petelina, kar kaže nedvomno sličnost s fonetičnim kut-kut (že stari Indi so imenovali petelina kukkuta, in iz tega korena izhaja maloruska beseda kudakudakati ter slovenska kokodakati. Druga samostojna otroška beseda bumbum, ki pomenja cerkev, označuje očividno na fonetičen način zvon v stolpu. In originalna beseda vahva, ki jo je iznašel neki otrok za pojem jedi, kaže jasno vnanji fonetiški karakter.

Nekateri zlogi predstavljajo posebno priljubljene zvočne skupine otroškega jezika, tako n. pr. lulu ali ljulju, caca, ali čača, nana, nini i. dr. Ljalja, ljulju izraža pri ruskih otrocih pojm igrati se, igrača, gugati se, zibel, uspavanje in drugo temu podobno. Uporaba teh besed je izredno razširjena; tu sem se nanašajo n. pr. ruske besede ljulka (zibel) -ljuljukat (pospavati), nemška lullen, staroindijska lilā (igra), nubijska lili-lili (v otroškem jeziku spati in uspavati) i. dr. Caca, ceja, čeče izražajo začudenje, radost, presenečenje. Te zvočne skupine predstavljajo pravzaprav vokalizacijo tihega tleskanja, s katerim javljajo mnogi narodi kakoršnokoli prijetno čustvo. Nana, nini pa se uporablja največkrat, da se označi pojem pospavati, spati.

Napačnih analogij, pokvarjenih, krivo razumljenih besed, čudnih etimoloških predelav srečavamo v otroškem jeziku vseh narodov mnogo.

V znani luteranski cerkveni pesmi najdemo frazo: „Du kleiner schwacher Geist in mir“. Neki otrok, v čegar domišljiji so predstavljal te besede nekaj zagonetnega, jih je predelal povsem naivno v „Du kleiner schwarzer, beiss mich nicht!“ Češki otrok je slišal, kako so preganjali mačko z zvoki kšč! Od tega časa je uporabljal kšč za stereotipno označenje mačke. Ruskemu detetu pokaže pestunja zrcalo in govori pri tem: smotri! (Glej!) Druzega dne ponavlja otrok uporno besedi: „Daj motli!“ in pestunja dolgo ne more razumeti, kaj pravzaprav hoče otrok povedati s tem, dokler ji ne pokaže s kretnjami, da prosi zrcalo, ki ga je začel nazivati otedaj motli.

Taka napačna predelava izvestne sfere besed more biti včasih v resnici komična, toda tudi pri naših literaturnih jezikih je precej prav naivnih zvokovnih produktov. Redek primer čudne lingvistične metamorfoze predstavlja francoska beseda *vasistas*, ki pomenja okno kočije in je sestav-

ljena z malenkostno spremeno iz nemške fraze *was ist das?* Italijanska beseda *brindisi* (zdravica) je zanimiva okrajšava druge nemške fraze: *ich bringe dir sie* (t. j. *die Gesundheit*). Španska beseda *mariposa* (metulj) pomenja pravzaprav doslovno velevanje: „Mati sedi!“ Nemec nazivlja zlodeja na uljuden način: „*der Gottseibeius*“, kar se pravi „Gospod z nami!“

Pri uporabljanju gramatičnih pravil postopajo otroci prav tako, kakor neizomikani ljudje ali divjaki. Ne brigajo se posebno za slovnična pravila, čestokrat ne priznavajo izjem in se kažejo sploh uporne nivelizatorje. Neki otrok je uporabljal dolgo braju namesto *berú*, (jem-jem), vzjaet namesto *vozmjet* (vzame), mazajul namesto *mažu* (mažem i. dr.) Sličnih gramatikalnih absurdnosti srečavamo v otroškem jeziku dovolj na vsak korak.

Prav polagoma in kakor nehoté se pa navadi otrok pravilnega slovniškega govora.

ZAMAN.

V spominu živem plove skrivna, divna
in neizbrisna slika pred menoj;
iz daljnje izgubljene mi daljave
smehlja na žitja trudni pot se moj.

Milina čarov njenih nežnih, sladkih
mi sije na srca oltar;
kot večna lučka v sveti katedrali
plamti in ne ugasne mi nikdar.

In duša jo poljublja vsa zavzeta
in zre v neznane sreče rajski slaj . . .
O tu je cilj željá, tu konec je bridkosti, . . .
tu je sijaj, tu radost vekomaj! . . .

In duša čuti, vidi, . . . a oči mi
zaman v oblačno, tiho noč strmé;
v brezkončnem, neutešnem hrepenenju
v črno daljavo mrtvo tja hité . . .

Zaman! . . . Ah, žarki, luči sli lečilni
nevzdramno spé, ne vtrnejo se v noč.
Zaman! . . . Ah, v molk noči neznosnotesni
glasov ne splove zvok, mi lek nesoč.

Zaman! . . . V brezkončni temi molk brezkončni . . .
in v nji in v njem umirajo oči,
umirajo tak težko, a umreti
v brezčutje vsepokojno moč jim ni. —

Bežite mi, o mrakotemne slutnje,
ki dviga vas ta kruta stvarstva noč!
Ve slutnje, v katerih upom vsem cvetočim
usahnila je žitja sladka moč! . . .

Zaman! O ne! Glej čudo! . . . Blesk prekrasni! . . .
Kaj vendar konec bliža se noči?! — —
Zaman! . . . To bil le blisk je iz oblakov
in v tem strašnejšo noč zdaj grom bobni.

Samo Vaziljev.

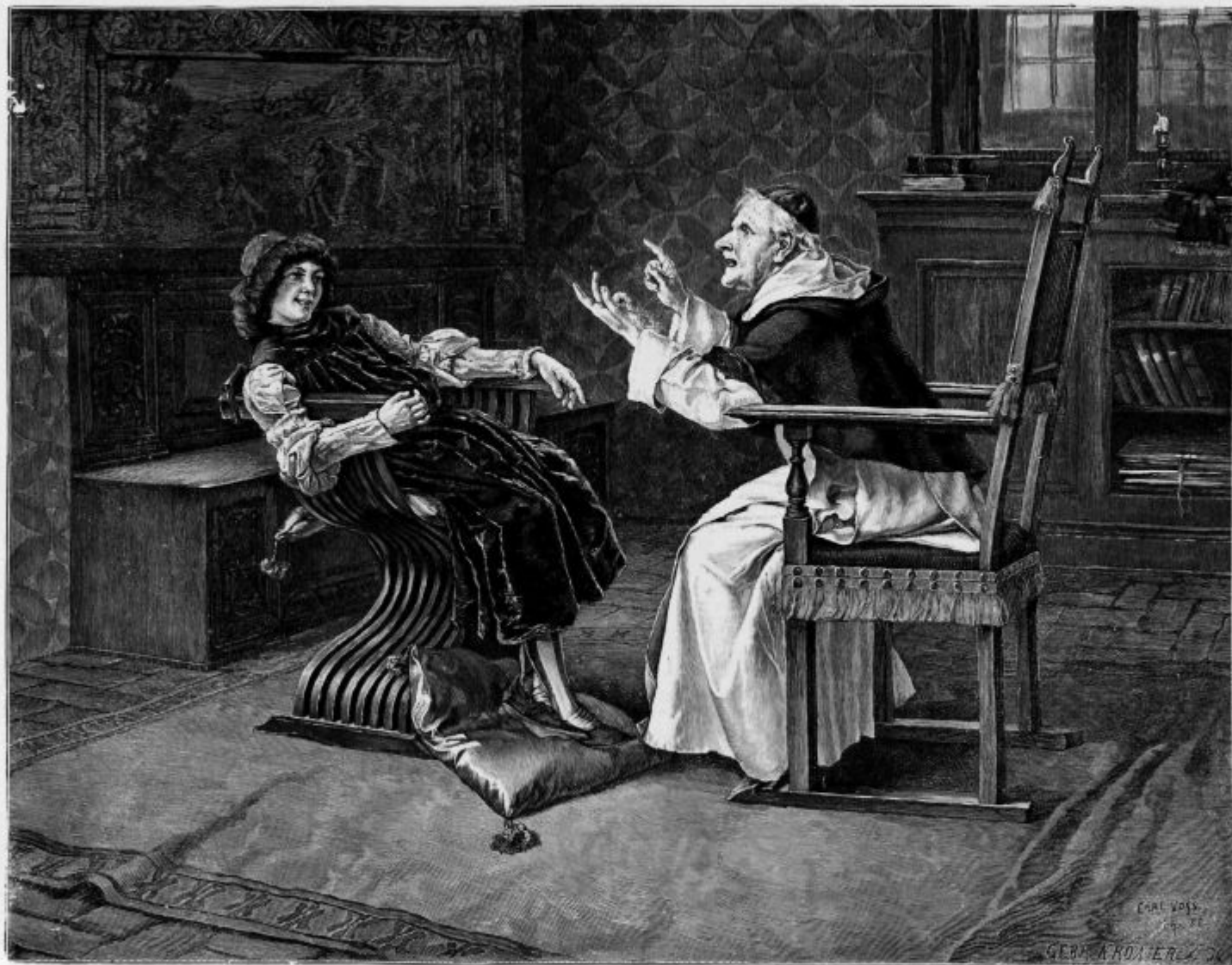
NADA.

Deklica, ne misli
misli žalostnih,
ko po ravnem polju
mrak prihaja tih!

Vstal bo nad gorami
veliki nam dan,
kot iz diamantov
svetlih bil bi tkan.

In tedaj boš znala,
deva, kdo sem jaz . . .
O, da skoraj prišel
bi že tisti čas!

Jos. Rusin.

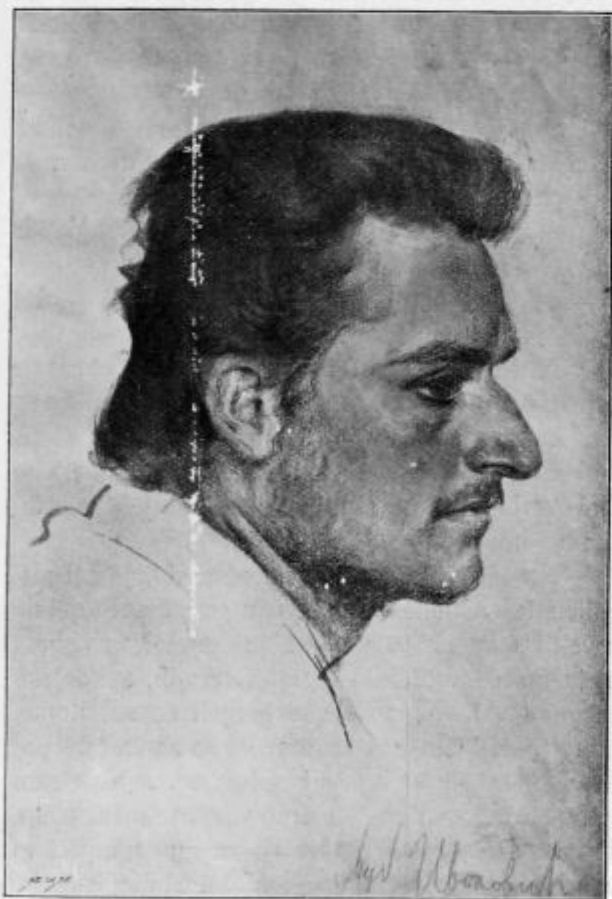
KAREL VOSS: TEŽAK PODUK.

SREČA.

Spisal Ivan Cankar.

Stal je Franc Riba na balkonu svoje hiše, tiste hiše namreč, ki si jo je bil sezidal brez zidarjev in brez polirja. Vesela burja se je bila vzdignila od morja in lasje so mu povihraivali nad čelom.

Tam, glej, se razprostira domovina, lepa kakor paradiz. Zamolklo pesem pojejo gozdovi, pojejo in se priklanajo nalahko, poigrava se burja s silnimi hrasti, kakor poletni veter z žitom na polju. Tam, glej, se razprostira ravan, okópána v solncu; iz zemlje same raste stotisočera luč, na drevju tam ob cesti so obviseli žarki, zlati cvetovi; razlili so se preko široke ceste, žareča bela reka se vije preko ravni. Tam, glej, se je vzdignilo mahoma, silno, od vzhoda do zahoda se je vzdignilo, od zemlje do neba; ob rob ravni so se bile uprle silne roke, vzrastlo je truplo veličana — pogledala je domovina sama sebi v obraz in je zardela od radosti . . .

LJ. IVANOVIĆ: ŠTUDIJA.

Franc Riba je stal na balkonu svoje hiše; lasje so mu povihraivali nad čelom, v dolga, suha lica je bila stopila kaplja rdeče krvi, oči so gorele . . .

Kaj nisem jaz gospodar tej lepoti, ki ji ni krája? Bog jo je bil ustvaril zaradi mene, uživam jo sam, ker je nihče ne uživa kakor jo uživam jaz. Kdo mi je povedal nekoč, v davnem času, v sanjah morda, da te ne ljubim, domovina? Takrat, ko sem klečal pred tabo, klonil glavo do tvojih grudi in jokal od sramu in od žalosti! Takrat, ko sem bil ob tvoje grudi z onemoglo pestjo, zato ker sem te preveč ljubil! Kdo mi je povedal, da te ne ljubim, ker sem jokal zaradi tebe . . . zaradi sebe, slabotnih svojih rok, jecajočega svojega jezika? Ti, ti tam doli pa si vedela, kako te ljubim, ponudila si mi prsi svoje in si me nadojila z mlado močjo! . . .

Razmahnile so se mu rame, razprostrl je roke in bilo je, kakor da sega levica do onih gozdov, šumečih v burji, desnica do gora, od veselja zardelih. Ob tisti uri je gorela poslednji-krat kri v njegovem obrazu . . .

Zavidni so ljudje na svetu in hinavski! Bolan sem bil, pa niso videli moje bolezní. Vedeli so morda na tihem in so čakali — veselo pričakovanje! — in so si namežiknili časih naskrivoma, ko sem šel mimo, bled in upognjen, srce polno žalosti . . . Toda glej, nenadoma sem ozdravel, zašumela je v mojih žilah nepokojna, vroča kri, vzplamtela sta kresova v mojih očeh. In zdaj hodijo mimo z dolgočasnimi obrazi, postajajo pred mano kakor skrbni zdravniki, stresajo z glavami, da bi jih zgrabil za lase in stresel še bolj! . . .

Močnejše je zapihala burja, Franc Riba, privihaj si ovratnik! . . .

Zelo sem bil bolan; iz srca, iz grenkih sanj se je bila razlila težka bolezen po vsem telesu in noge so se mi opotekale. Že koj od začetka so se opotekale, ko sem bil komaj šele nastopil svojo pot. To je bilo samo zategadelj, ker nisem videl cilja; in žalostna je pot, če hodi človek in kloni glavo in prav nič ne upa, da ugleda naposled, o mraku, tam za hribom, za ono staro jablano, zvonik prelepe farne cerkve! Dolga je bila pot, ali nič me ni strah, če se ozrem. Tam od obzorja, kjer sem jo bil nastopil, pa do mo-

Ĵega podnoŝja se ŝe poznajo krvavi sledovi mojih ranjenih nog. Niĉ za to! Dovolj je ŝe krvi v mojih ŝilah; ĉe bi bilo treba, premeril bi tisto pot ŝe enkrat, prelil ŝe enkrat tisto kri! . . .

Gledal je preko ravni, v solncu okópane: tam daleĉ iz gozda, v solnĉno meglo zavitega, v burji ŝumeĉega, je izvirala steza, spuŝĉala se je v doline, vzpenjala se je v hribe, grapava, kamenita; lepe rdeĉe roŝe so rasle izpod kamnov. Ŝirila se je steza, trnjeva meja se je razmaknila, ŝiroka bela cesta se je izlila v ravan . . .

Bil sem bolan; ali od tistega jutra ni ŝe dolgo, ko sem se vzdramil in sem pogledal skozi okno v jasno zoro in sem bil zdrav. Kakŝna je bila moja misel, misel bolnika, pokritega z ranami, v bridkosti vzdihujoĉega? Ŝel bi bil in bi zaklenil duri in bi se skril. Legel bi tam na posteljo, v gorki, prijetno zakurjeni izbi, zasnuvil bi morda ŝe dekleta, ki bi mi kuhala ĉaja. Tako bi bil umrl; plazila bi se leno moja ranjena duŝa po cesti, od deŝja razmoĉeni, skoz ŝalosten meglen veĉer. Bolan sem bil in prikazala se mi je sreĉa v nedeljski kmeĉki obleki, ŝiroko so se smejale prepolne ustnice, svetila so se prepolna lica in tako prijazno in tako neumno so gledale drobne pametne oĉi; v desnici je imela velik deŝnik, v levici pa molitvenik v bel robec zavit. Pozdravljena, sreĉa, in zbogom! . . .

Viŝje se je vzdignilo solnce, v jadernem diru se je vozilo preko neba na burje drdrajoĉem, ŝumeĉem vozu in silne zlate grive so vihrale do obzorja. Zasvetilo se je ŝarno tam nad gozdom; zaplel se je pramen zlate grive v mogoĉne smreke Raskovca . . .

To si ti, domovina! Ti, kakor te nikoli nisem videl, ko je bilo bolno moje trudno telo in si je zaŝelelo maloduŝno srce vsakdanje sebiĉne sreĉe! To si ti, ki sem jaz gospodar in suŝenaj tvoj, ki sem ti dolŝan ŝivljenje, kolikor ga je v meni. O sladka dolŝnost, veselo trpljenje — pelje se tam sveti Ilija na burje drdrajoĉem vozu in jaz sam sem sveti Ilija in iz vseh deseterih prstov mojih lije dol zlato bogastvo v ŝirokih pramenih! Ŝvrkni, voznik, zamahni, poŝeni, ŝe dalje preko svetle ljubljanske ravni, preko Raskovca, preko notranjskih lazov, nad kameniti Kras! Trosi, sveti Ilija, tako da bo vzkliko vsepovsod iz te lepe zemlje, da bo zazorelo v septembru vsepovsod kipeĉe bogatstvo. Zakaj blizu je ŝe september, pozno je ŝe in skoro bo setev zamujena! . . .

Balkon se stresa v burji, ŝe se je bila vzdignila na jugu velika ĉrna glava, tudi roke so se ŝe prikazale in temni se tam doli nebo. Zapni si suknjo, Franc! . . .

Velika ĉrna glava se je bila vzdignila, prikazale so se roke, malo so se uprle in glej, ŝe so se zmotovile na zemljo tudi noge. Kobaca, nerodno kobaca dalje, zelo smeŝna stvar in zelo navadna. Po ŝiroki izvoŝeni cesti hodi in kakor hodi, temni nebo nad njim. Obleĉen je ĉlovek v ĉrno salonsko suknjo, ki mu je preozka, zato ker je telo zelo zavaljeno. Noge so tenke, obleĉene v ĉrne prekratke hlaĉe, glava je debela, bradata, naoĉniki vise na nosu, a na glavi se sveti visok cilindar. Kako ti kobali! Pokaŝljuje, kihne ĉasih in kobali. Velik je, do neba sega cilindar, tenkim noŝicam je ŝiroko cesta komaj dovolj ŝiroka; nerodni ĉevelj stopi ĉasih preko jarka, — glej, zrasla je ljulika na rodovitnem polju; stopi na travnik, — glej, trava je oŝgana, pomendrana, komaj oslom ŝe za paŝo; zadene nerodni ĉevelj ob deblo, ob gozd, — glej, razglodano je drevje, preperelo . . . In silna senca hodi pred njim, plava nad njim. Kamor seŝe, kamor leŝe senca, zatemni solnĉna pokrajina, v onemoglem gnjevu stokajo gozdi. Ali on kobali dalje! Kobali ŝe po ljubljanskem polju, senca njegova ŝe sega preko Karavank! . . . Stopi, Franc Riba, stopi zdaj z balkona; pozno je ŝe, senca ŝe leŝi nad vso pokrajino, sega ŝe preko Karavank in lica so jim obledela! Pokaŝi zdaj, ĉe je roka tvoja dovolj moĉna, ĉe je res ŝe krvi v tvojih ŝilah, vzdigni meĉ! . . .

Stresel se je, napele so se mu prsi, omahnil je ter se naslonil ob ograjo.

„Franc, kaj ti ni mraz?“

Pogledal je in se je zaĉudil in je sklonil glavo.

„Ni mi mraz, Barica!“

Z lenimi koraki se je vrnil v izbo.

*

To je tako, ĉe si stavi ĉlovek hiŝo brez zi-darjev in brez polirja!

Zakaj mahoma je izginila hiŝa, izginil je tudi balkon, ni bilo veĉ ne solnĉne ravnine, ne gorá kraj nje in tudi gozdov, v burji ŝumeĉih, ni bilo niĉ veĉ.

Na hiŝi, temnostrmeĉi nad vodo, je bil pri-lepljen lesen balkon, lastoviĉje gnezdo. Stopil je ĉlovek nanj in balkon se je stresel, zazibala se je morda tudi hiŝa v gnilih teĉajih, spodaj so zaŝumeli valovi glasneje, vzpenjali so se siloma, a niso hoteli dalje in motne oĉi so se vraĉale po-ĉasi, kakor so se vraĉali valovi . . . Na onem bregu se je tresel enakomerno visok fabriŝki stolp, zamajal se je ĉasih, kadar so se omeglele oĉi in se je zamajala v mogoĉnem loku vsa zemlja. Eno samo drevo je stalo tam nekje, majhno, samotno in otoŝno, kakor plaŝen otrok sredi puste veĉerne pokrajine.

Franc je šel po ozkem koridorju in je stopil v svojo izbo; prazna je bila, temna in neprijazna. Miza pred oknom je bila vsa pokrita s knjigami, knjige so ležale tudi na tleh.

Stopil je k oknu; strmela so mu naproti umazana podstrešna okna sosednje hiše; skoraj ob robu strehe je stal visok in tenek dimnik s sajastimi linami in sajasto strešico, kakor da bi nosil visoko črno kučmo; na drugi strani se je tiščalo skupaj troje nizkih dimnikov, debela nerodna bitja s prestrašenimi in neumnimi očmi.

„Kaj čakaš, Barica? Ne rabim ničesar!“

Njegov glas je bil prijazen, ali oči so gledale hladno in trudno.

Barica je stala na pragu; majhna je bila in drobna; na ustnicah njenih in v njenem mirnem, razumnem pogledu je bil izraz človeka, ki je bil ugledal življenje prezgodaj in se ga ni ustrašil, temveč je vzel breme na svoje rame ter se napotil.

„Bolan si, Franc; lezi!“

Strnil je obrvi, stopil je k nji in jo prijel za roko.

„Če me imaš kaj rada, Barica, ne reci mi nikoli več, da sem bolan! Jaz sem zdrav, Barica, glej, zdrav, in prihodnji mesec se napravim na pot! Prihodnji mesec že!“

Govoril je hlastno in jo je stiskal trdo za roko; njegove oči so se svetile v temnem ognju, ki se ga je bala.

„Prihodnji mesec, Franc!“

V njenem glasu je bilo toliko groze, da se je zdrznil sam.

„Zakaj se bojiš, Barica? Tesno mi je tukaj, umrl bi! Samo zunaj je življenje — no, Barica, jaz moram odtod! Zdi se mi časih, da mi leži na prsih ves ta črni strop in da se bližajo te črne stene in me duše . . . Ti nič ne razumeš, Barica, ali toliko razumi, da moram odtod!“

Gledala mu je v obraz z mirnimi očmi in mir je bil porojen iz velike žalosti.

„Kaj smo ti storili, Franc?“

Izpustil je njeno roko, zamahnil je nejevoljno in se je vrnil k oknu.

„Tisto neumno vprašanje! Zbogom, Barica!“

Tiho so se zaprle duri . . .

Odtod, poizkusiti na veselem mejdanu še tisto malo moči, kar je je ostalo v telesu izza grenkobne mladosti!

„Bolan sem, celo tisti trije dimniki tam strme name neumno in sodijo, da sem bolan! Ako pa je blizu konec — čemu med štirimi sivimi stenami, čemu brez boja? Ali naj ugašajo tako polagoma, tako samotno tisti poslednji ubogi pla-

menčki mojega življenja, polagoma, drug za drugim, dokler ne vzplapola poslednji ter ugasne? Ali naj gnije počasi, živo še v grobu, to moje življenjaželjno telo, počasi, kos za kosom, dokler ne segnije poslednji? — Kaj ni človeka vrednejše, da si dam siloma ugasiti plamen za plamenom, iztrgati iz telesa siloma kos za kosom?“ . . .

Nasproti, v podstrešnem oknu, se je prikazal vesel rdeč obraz, zasmejal se je in je pozdravil.

„Glej, in jaz bi ne živel! Ta človek živi, zato ker je njegovo življenje brez pomena, pot njegova brez cilja: hodi veselo in žvižga pomladansko pesem in cilji mu niso na skrbi . . . In to je človek — kaj sem torej jaz?“

Sosed je bil odprl okno.

„Franc, ali si že čul?“

Franc je prašal z očmi.

„Naši umetniki razstavijo na Dunaju!“

Razumel je samo napol, ali ves se je stresel in je odprl hrupoma okno.

„Kdo razstavi? Kdaj? Kje?“

„Nič drugega ne vem! Naši umetniki razstavijo na Dunaju, v marcu že menda; toliko mi je povedal Strehar.“

„Pridi no sem! — Jezus, in jaz sedim tukaj, ne vem ničesar, v brlog sem se bil zakopal, življenje se ne zmeni več zame . . . In kakšno življenje, o Bog — kaj je res, da se pričinja novo življenje? Kaj je res, da ga dočakam?“

Kakor silna šumeča reka so navalile misli nanj, preslab je bil in se je oprl ob posteljo.

Zdaj je torej zapisano, da moram odtod! Kal je pognala iz zrahljane prsti, ni še prepozno, ni nas še zalotil prezgodnji september — brezvestne delavce, dremajoče na neizoranem polju . . . In jaz bi ne živel?“

Ne da bi bil trkal, je stopil v izbo Jože Gorjanec in je položil klobuk na posteljo. Manjši je bil od Franca, ali bolj čokat, zdravje mu je sijalo iz obraza, mali brki so bili prešerno zasukani.

Franc je stopil predenj in ga je stresel za ramo.

„No, kaj je? Zdaj govori po vrsti!“

„Nič ni! Kaj pa te je tako vznemirilo?“

„Nič? Ali si človek, ali si živina? Naši umetniki razstavijo v tujini in to ni nič? Kaj ne veš, da do današnjega dne še ni bilo slovenske umetnosti, niti slovenskih umetnikov? Da se je ukvarjalo tam, po samotnih kotih, samo par nesrečnih, od vseh solidnih ljudi zaničevanih izgublencev s stvarmi, ki ne nesejo niti vinarja

in ki so zategadelj nepotrebne? Kaj ne razumeš ničesar?"

„Razumem — pa saj ne bodo nič opravili! Če se blamirajo vsi skupaj — kaj potem?"

Franc je vztrepetal od srda, od straha tudi menda, ki se ga sam ni zavedal.

„Hlapec! Suženj! Ali ti še zmirom frči bič okoli glave? Skrij, kar si ustvaril, ker si sam ustvaril in ker je zategadelj slabo! O, da bi človek iztrgal iz srca to ponižnost, pa če bi šlo zraven pol omahljivega, strahopetnega srca! O, da bi imel vsaj ponos berača, in še tega ni! — Neki človek je hvalil oni dan naše umetnike na očitnem kraju, v bedasto navdušenem feljtonu; pa je prišel v kavarno in je zabavljaval in če bi stala Jakopičeva skica pol drug groš, ne bi je kupil! Zdaj pa pomisli, če bi prišla taka filistejska pokveka med tujce — kaj bi ne zlezla pod stol od ponižnosti, ne sramovala se, da je na svetu? O ponižnost! — Ti, fant, pa napravi narobe! Delaj, kakor dela krepak in ponosen človek, ponosen in krepek narod: to je moje in zato ker je moje, je dobro; če se vam zdi drugače, tem slabše za vas!"

„Kje pa ostane kritika? Kje objektivnost?"

„Za kritiko in za objektivnostjo se skriva malodušnost, sram pred seboj samim! — Glej, poznal sem pesnika, ki ga je bil poslal sam Bog med nas. Za lepo število klafter je stal nad nami vsemi — o filistejcih še ne govorim ne — in vendar mu je ostala v srcu poštena porcija slo-

vske ponižnosti; najboljših svovih stvari ga je bilo sram in kakor v samo nedosežno nebeško glorio je gledal na tisto tujo umetnost, ki bi se ji veselo zasmel, če bi ji stopil naravnost pred nos. To je bil on, zdaj pa si misli filistra!"

„Predrzo je, kar govoriš! Vse kar smo napravili, je torej dobro?"

„Dobro je vse, kar je našega in od vsega, kar smo napravili, je našega vendarle prijazen del. Ta del pa je tisti, ki nas ga je sram" . . .

Franc je govoril hitro, hlastaje, zamahoval je s pestjo in se je tresel od vzbujenosti.

„Ti upaš torej na uspeh?"

„Nisem trdil tega in nisem govoril o uspehu! Vesel sem, da stopijo naši fantje preko praga; to je vse in je dovolj. In če bi jih zasmehovali, jaz bi jih bil vesel — celo zato bi jih bil vesel, ker so jih zasmehovali in še rajši bi jih imel . . . Zdaj, prijatelj, se pričinja novo življenje; to je bil kakor spomin ponoči: potrkalo je in me je poklicalo" . . .

„Odpravljaj se torej na pot?"

Debele rdeče ustnice se niso več smejale, oči so pogledale resno, skoraj žalostno.

„Seveda na pot! Poslednji čas je bil, zato je že pozno!"

Jože Gorjanec je malo pomislil, nato je izpregovoril počasi.

„Že zdavnaj sem ti mislil nekaj povedati, Franc: ti si egoist, kakoršnega nisem videl!"

(Dalje prihodnjič).

SMERI NAŠEGA PRAVOPISA IN PRAVOREČJA.

Spisal prof. dr. Jos. Tomišek.

(Dalje)

Iz te velike množice „izjem“ pa sledi za nas še nekaj drugega: te „izjeme“ namreč potrjujejo prej izrečeno sodbo, da se nagiblje naš jezik k izgovoru po pisavi, torej k l-u. Več in več besed se izgovarja z l-m; Štrekelj, ki se opira na ogromno gradivo, se poleg gorenje opazke tudi na drugih mestih¹ izraža tako, da jasno vidimo, kako zma-

¹ N. pr. str. 83: „Pri nekaterih (se) še sliši stara izreka, ki bije z novo boj brez upa zmage:" str. 82, b) „vendar (je) precej čvrsto tudi slišati u (w)" str. 83, 6: „se sedaj že govori l"; 80, 2: edninski imenovalnik, v katerem se je še ohranil izgovor u (w), ni imel dovolj moči, da bi bil zabranil asimilacijo z vsemi drugimi padeži", to se pravi z izreko l. — (Pri citatih sem tukaj in drugod določil razprtost tiska posvoje).

govito napreduje izreka l. — Seveda mu tudi pritrjujem, da se je „sicer... trdno ohranila stara izreka", ali umikala se je in se bo še bolj, pri mnogih Slovencih se je že umaknila.

Pretirano se je povprek očitalo Levcu, da vvaja v pisavo gorenjsko kmetavščino. (Prim. zdaj Štrekelj str. 74.). Pristno in specifično gorenjščino pa je res izkušal vzakoniti v § 11. za izreko poluglasnika pred l-om v končnicah; po njegovem bi se namreč moralo izgovarjati „nesu", „pletu", „grebu", „misu", „topu" itd. To se da utemeljiti edino z gorenjskim narečjem, nikakor pa z glasoslovnimi ali zgodovinskimi dokazi. Razume se samo ob sebi, da je tudi Škrabec proti taki izreki (prvikrat že l. 1870. na str. 37

svoje razprave „O glasu“ ..). Izrečno se je uprl Levčevi izreki Štrekelj na str. 85, zahtevajoč, da se izgovarja (kakor Škrabec uči v „Cvetju“, dočim je l. 1870 zavzemal malo drugačno stališče): grebъw, misъw, topъw . . . proti Levčevemu: grebu, misu, topu . . .

Osamljen je torej „Pravopis“ uprav pri pravilih za izreko; že zato je izključeno, da bi se vzdržala. Res — subjektivno — škoda, da je Levec prekoračil meje pravopisa in stopil na to vulkansko polje. Ko bi tega ne bil storil, bi bila naša pravopisna pravda, če

bi jo imeli, zmernejša; kajti drugi bojni objekt — „bravec“ contra „bralca“ — bi sam zase, kakor smo omenili od početka, ne razburjal toliko duhov. Tudi prof. Perušek, ki je prvi sprožil puško, ni toliko vplival s svojimi dokazi za „bralca“, ki jih množica niti razumela ni, ampak z odstavkom o „pasjem lajanju“ in „žabjem kvakanju“ (str. 27—29); tu je bilo nekaj, kar se je dalo „prijeti“ in odslej se je, kar Škrabec („Cv.“ XX. (1903) 8.) po pravici graja, mešalo vprašanje o „bravcu“, „ki nikakor ni pravopisno, ampak tematologično“ z vprašanjem o izreki l-a, ki je „pravorečno in ne pravopisno“.

Ali vsi nasprotniki „Pravopisa“ so, mislim, slutili, da sta v njem rešeni obe vprašanji po medsebojnem vplivu. Smemo trditi, da bi nikdar ne dočakali l. 1898. več „bravca“, ko bi se „Pravopis“ ne odločil za — „dovg“, „čovnar“ itd! Pozabilo pa se je grajati, da tiči tu največja nedoslednost v „Pravopisu“: v enem slučaju se je vvedla pisava po izreki, ki se je s tem obenem utrdila (bravec — brauc!), v drugem slučaju pa je ostala pisava in se je izkušalo le utrditi izreko! Pri Škrabcu ni te nedoslednosti.

Šola se tudi zato ne more odločiti za izreko l-a v „Pravopisu“. —

2.) Pa tudi glede „bralca“ je bil v naši pisavi že začrtan razvoj, ki ga n. pr. v „Novicah“ lahko zasledujemo. Tja do l. 1860. se piše „bravec“, „kmetovavec“, „svetovavec“, „igravcov“, „pisavcam“ itd. Odslej pa se pojavljajo polagoma — alci.¹ Burnega l. 1866. se že piše „volilci“, „volilniki“; v prvi polovici letnika pa tudi „prebivavec“, „kmetovavec“, „razlagavec“, „nemškovavci“ in tudi „bravec“; na str. 119. pa čitamo „bralci“ in v drugi polovici letnika po vrsti: „olikovalne“, „modrovalec“, „pregledovalni“, „posne-

IV. VAVPOTIČ:
MARTIN KR PAN.

¹ Prvikrat po Štrekljevih preiskavah l. 1863.; na „Novice“ sem si za to leto zabeležil še „bravci“.

malcev". To nagibanje k l-u je postalo tako močno, da je prekoračilo stavljenemu meje.¹ Na str. 267. istega letnika je navedena znana Vodnikova o strganem rokavu, ali „rokav“ so novi struji na ljubo prekrstili v „rokal“.

„Leniga čaka strgan rokal,
palca beraška,
prazen bokal“.

Ta zgled je pomemben, kar nam kaže, da je dotični pisatelj (Fr. Ferjančič iz Slapa pri Vipavi) tudi na vsak način hotel, da se v obeh slučajih — „rokal“ in „bokal“ — izgovarja l kot l; sicer bi ne bilo rime, ki jo je baš hotel doseči! Značilen je za veliko gorečnost, s katero se je vvajala nova pisava in izreka. Isti „rokal — bokal“ se je natisnil v „Novicah“ še — l. 1881., str. 254! Ognjevitost torej ni pojemala.

Mej tem so bile oblike na-lec napredovale vsestranski. L. 1870. se že navadno — tudi v uredništvu — piše „bralci“; na str. 137. stoji v Bilčevem prevodu „Smrt Smail age“ še „bravec“, ki se je pač prezrl; saj stoji na isti strani celo „delalski, delalci, delalnica“; pri nekaterih tvorbah se še menjava, n. pr. „predivstvo, predivec: predilnica; morivka — volilka“. — „Zvon“ l. 1870. piše „bralci“.

„Odslej je ostal-lec na površju v našem slovstvu, v beletristiki in žurnalistiki in drugod. Seveda se je istočasno ta — lec tudi pričel izgovarjati kot-lec, kar se je zgodilo tem laglje, ker so bile take besede večinoma nove. (Prim. Štrekelj str. 83). Ta struja je že tekla celo gladko, ko je došel „Pravopis“ z „bravcem“; saj priznava Levec v § 411. sam, da so te „napačne“ tvorbe na — lec „občno navadne!“ S „Pravopisom“ se je zasukala stvar; na eni strani se je ostentativno rabil „bravec“, na drugi „bralec“. Kdo bi končno zmagal? Pravzaprav nihče! Toliko se je v boju pojasnilo, da vedno ni prav niti — avec niti — alec; pri eni besedi je pravilna ta, pri drugi druga tvorba! Razlika je le ta, da vsaka stranka smatra to, kar je drugi pravilo, za — izjemo! Ker je pa teh izjem na obeh straneh precej, zmaga na zunaj nikjer ne more biti popolna. Zato smo napram tej pravopisni točki lahko ravnodušni; morda so se tudi zato poznejši hudi „elavci“ izprva nekako lahko sprijazniliz „bravcem“.

Če bi vse prav natančno pretehtali, bi nemara malce več dobička padlo v naročje „avcem“, ako obvelja „Pravopis“. Zakaj? Mari zato, ker so v jezikoslovnem oziru — to jim le priznajmo —

zmagali? Kaj še! Le zato, ker „avci“ svoj v tudi pišejo!¹ Da so za to pisavo tudi tematološki vzroki, se je in se morebiti še bo odkrivalo — post festum! — Da pa bi „avci“ mogli govoriti v tem oziru o zmagi, proti temu stoji odločno naša pisava tekom zadnjih 30 let, ki zahteva in bi si izvojevala svoje pravice.

V.

1. Tako smo izkušali na kratko v bistvu in v okviru našega pravopisnega razvoja pojasniti ono dvoje vprašanj, ki sta odrinili daleč v nevidno ozadje vse drugo, kar bi se še dalo povedati v „Pravopisu“. To bi bilo drugače, ko bi se nasprotniki „Pravopisa“ ne bili podali sami in se deloma dali zvabiti na neugodno bojišče: načelna napaka zanje je bila, da so hoteli z jezikoslovnimi ali celo jezikoslovno-zgodovinskimi dokazi opreti svoje trditve glede l-a in glede „bralca“. Perušek se je v svoji razpravi vsaj držal le jezikoslovnih dokazov; zavozil pa je pravopisno samokolnico drugi zagovornik, dr. Ilesič. Dočim je bil l. 1898. še Škrabčevega mnenja („Trenutek več ne dvomimo, kaj da je v knjižni slovenščini pravilno: namreč to, kar je dolensko, osobito dolensko iz 16. stol.“), je pisal l. 1900. (v „Pop.“ str. 171): „o. St. Škrabec še vedno stika po zaprašenih knjigah preteklih stoletij, išoč edino(?) tam zakonov bujno poljoči sedanjosti“, kar je tem čudneje, ker se je grajalec sam prejšnje leto (1899) za svoj članek „Seveda bralec“ (v „Popotniku“) zatekal k ne manj zaprašenim knjigam, ko je govoreč o „bralcu“ posegel tudi po preklicani grščini in dospel celo do „zelenega sankritskega morja“, kakor pravi Cankar nekje v „Vinjetah“. In to je bilo škoda!

Ni treba naglašati, da sta imela nasprotnika Škrabec in Štrekelj lahko delo z zagovorniki l-a, kakor je bil „mistifikator“ K. v „Slovenki“ l. 1899., str. 397 id.,² ali s takimi, ki so trdili, da je bil „bravec pred par leti še popolnoma tuj pri nas“, ali, „da je okoli l. 1848 (!) vsaj v teoriji že zmagal l malodane na vsej črti.“ — Perušek se je stvari resno in korenito lotil, ali bitka je morala biti izgubljena, ker s stališča, na katero so se postavili bojevalci, je bila zmaga za zagovornike l-a nemogoča; o tem se je bilo

¹ Kakor smo že omenili, nedosledno razen Škrabca. Ta je še l. 1880. v l. letniku „Cvetju“ v 11. številki v opombi zabeležil to vprašanje o „bralcu“ v pravi formuli. Ali prišel je tudi v tem oziru prepozno; kakor tam sam priznava implicite, je bila pisava že krenila drugim putem.

² Prim. zdaj Štrekelj str. 50—68.

¹ Prim. Bežek „Zaščitnikoma . . v novič“ . . str. 6—7.

iz Škrabčevih platnic že za naprej lahko poučiti. Zato sta Škrabec in Štrekelj v jezikoslovnem, bolje slovniškem, oziru zmagala.

V praksi pa „v“ seveda kljub temu ne bo zmagal; proti njemu so močni vplivi, ki smo se ž njimi bavili že prej. Res je ta in ta začel, ko je došel „Pravopis“, tudi v vzvišenem govoru, n. pr. na prižnici vvajati „v“ tam, kjer ga zahteva „Pravopis“, ali ni šlo prav iz ust. Po preteku nekaj tednov se je slišal zopet „l!“ Močna stvar si pomaga tudi sama!

Zato je bilo odveč, da se je za ohranitev l-a rabilo, ker se z jezikoslovjem ni prišlo do konca, vesoljno zdravilo, ozir na druge Slovane. Že Perušek se je na to naslanjal, njegov naslednik pa se je tega razloga držal krčevito do l. 1902. — Gotovo! pri posameznih besedah in rekih je tak ozir mogoč in prav dober ter zasluži, da ga priporočamo; ali obsežen zakon mora imeti dobro realno podlago. Kako pa tu? Če se da pri „bralcu“ res ozirati na Hrvate — niti to ni mogoče pri vseh besedah! — je vendar pri temeljnem vprašanju, pri izreki l-a slovanska (pravzaprav hrvaška) vzajemnost bolj

za „v“ in naravnost proti l-u;¹ hrvaški „bio“ je vsekakor bližji Škrabčevemu biw (ali kakor se že piše) kakor elavskemu „bil!“ — Kaj pravi logika k stavku: „Kdor hoče Slovanom olajšati vzajemnost, naj govori l. Res je, da Hrvati in Srbi govore ‚kupio‘, ali oni tudi tako pišejo!!“ („Pop.“ 1900, 172.) Kje je vzajemnost, če jaz govorim in pišem „kupil“, Hrvat pa govori in piše „kupio?“ Tako se zabrede v slepi gonji za idealom! — Dalje: od vzvišenosti do smešnosti je le korak; na istem mestu stoji z vso resnostjo stavek: „Boljše je imeti nemški l, a slovansko deco in slovansko hišo, nego narobe!“ To je pač „najhujši“ argument za izreko „l!“; celo nekaj pikantnega tiči v njem, če se pomisli, da so stali zdaj „oče“ — frančiškan Škrabec in vsi naši samci — ž njimi Štrekelj (naj se mi ne zameri, da se mešam v „rodbinske“ zadeve) — pred nevarno alternativo, da imajo nemški l pa slovansko — deco ali pa „narobe“. Narobe? Kaj je to „narobe?“ Nemško deco pa slovanski l, ka-li? — — Taki razlogi le škodujejo!

¹ To je čisto prav povdarjal že ranjki dr. Fr. Lampe l. 1888. („D. i. S.“ I. str. 43 id.) — Prim. nižje št. 4).

(Dalje prihodnjč).

CHARLOTTA.

Hodila v mraku sva večernem,
cvetele so akacije,
a nanjo so vso dražest svojo
razlile bele gracije.
Kako ji je oko sijalo,
razkrivalo radost srcá,
kakó telesce trepetalo
od čuta premogočnega!
In ustne, pri poljubih pridne
so bile čarni most,
ki čezenj toke je nevidne
valóvíla sladkost.
In njeni dolgi, črni laski
me ščegetali so

in z vozjem tajnozapeljivim
vsega obdali so.
Objela me z rokami je
kot strdnimi vezmi —
kdor ljubček taki dami je,
kot bil bi v samem raji že,
tako se njemu zdi.

V resnici je, Charlotta,
bogata tvoja dota.
Ti nimaš srebra in zlata,
ti nimaš obligacij,
imaš pa dare vse srca
in gracij . . .

Pavel Golob.

SLOVENSKA UMETNIŠKA RAZSTAVA NA DUNAJU.

V. V. VEREŠČAGIN: NEPRIČAKOVANI NAPAD.

NADA.

Roman. Spisala Zofka Jelovškova.

T

V.

isto zimo v svečanu je umrla Nadi mati. Ona trpkost, ki jo je čutila osobito živo in grenko v prvem začetku svojega duševnega razvitka proti materi, se je tekom let blažila in manjšala. Istina, posebno globokih vezi ni bilo med njima tudi pozneje, ali Nada je spoznala, da je mati morda enako nesrečna, ker ji je hči tako tuja, kakor je bila nesrečna ona, da je med njima onemogočeno že od nekdanj vsako duševno razumevanje. In zlasti zadnja leta, ko sta se vendar redko videli in vselej samo za par ur, je čutila Nada, kako raste v njenem srcu neko posebno rahlo in mehko nagnjenje k materi. Morda je bila to splošna želja vseh ljudi po materinski ljubezni, sanjarjenje o idealu matere, o katerem je čitala toliko in toliko razmišljevala. Zakaj resnica je, da je Nada ljubila mater bolj od daleč, v spominih, kakor v resnici. Kadarkoli je obiskala mater ali ona njo, vselej je nastopila boleča disharmonija že pri prvih besedah.

„Oh, glej, že zopet imaš novo obleko! Štedi, dekle, štedi! In sploh se ne spodobi, da se nosiš tako prešerno, ko je tvoja mati v takih skrbeh!“ tako jo je pozdravljala mati, ki je postajala vedno bolj skopa in malenkostna.

Ali pa: „No, kdaj se pa omožiš? Dà, dà, kmalo se boš kesala. Kako bi se ti lepo godilo! In meni!“

Začela je reminiscence o bogatem snubcu, ki ga ni mogla pozabiti in je mučila hčer z modrimi nasveti, kako da najde poštenega in premožnega moža.

Ta materina nedelikatnost je Nada vselej razburila in ločili sta se s trpkimi in ogorčenimi besedami.

„Pa raje ne pridi, če si taka, tako visoka, da je vsaka beseda milostivi gospodični preveč!“ je rekla mati sovražno, kadar je Nada odhajala iz Ljubljane.

In enako je Nada mislila, ko je spremljala mater na Bledu na postajo v Lesce: „Ko bi vsaj ne hodili sem gori! Čemu to!? Če bi mi kakšna tuja ženska govorila take reči, bi jo spodila in nikoli več bi je ne pogledala. A ona niti ne ve, da me žali, da me vsaka njena beseda ponižuje, in še domišljuje si, da ji delam krivico!“

Taka je bila njuna ločitev vselej in odhajali sta narazen s trpkostjo v srcu.

A ko sta minila dva meseca, je ta dojem pobledel in videla sta druga drugo v lepši, idealnejši luči.

„Saj je Nada pravzaprav dobra; piše mi in glej, zadnjič mi je poslala sadja! Malo čudna je res, ali izpridil jo je „on“, nihče drug“.

Niti zdaj, po letih se ni spominjala lepo „nanj“, — na svojega moža in Nadinega očeta. Ni mu mogla odpustiti, da je bil drugačen, kakor ona, da se je celó vzviševal nad njo, čeprav je bila to samo sprijenost in brezbožnost, načitana iz knjig. Mrzila ga je še po smrti, ker ji je izpridil tudi otroka, ker sta bila oba, Nada in Milče, tako po njem in nista poslušala njenih naukov. Dobro se ji je sicer zdelo po eni strani, da je bil tako pameten in nenavaden in da so ga hvalili še zdaj, davno po njegovi smrti, — ali kljub temu se ni mogla nikoli premagati, da bi ga pred ljudmi tudi zdaj še malo ne ponižala, da bi med govorico o njem ne vzdihnila, da bi tako vedeli, kakšna mučenica je bila, ki je niso spoznali niti mož, niti otroci.

Tako je pisala hčeri pismo, kjer je bilo med kopo stokrat opetovanih nasvetov in naukov tudi par toplih besed, zlatih drobtinic pravega čustva in ljubezni.

In Nada, ki je poznala mater in jo je mehka materina beseda vselej ganila, je mislila ginjeno: „Glej, vendar čuti, da je mati! Vendar ima malo srca zame! Za očeta nima nikoli mehke besede, ali on ji je bil tuj, on je bil z drugega sveta, ki je njej previsok. Jaz pa sem vendar kri od njene krvi!“

Zakipelo ji je v srcu, odgovorila ji je v lepem pismu in ji pošiljala majhnih daril — in vendar! Če je premišljala o tej svoji ljubezni k materi, je spoznala s strahom, da je to boleča, skeleča ljubez, ne do svetlega ideala, ki nam je vzgled, ki ga obožavamo in hrepenimo biti njemu enaki, — ampak, da je to trpka ljubez do bitja, ki bi ga ne ljubili, če bi ne bili vezani nanj z vezmi krvi in sorodstva. Kakor bi si ne bila želela biti enaka materi, ki bi bila blazna ali zločinka, prav tako se je bala odkriti v sebi lastnosti svoje matere. To je bilo globoko skrito v njej in nikomur bi ne razodela, kako skrbno in s strahom je bdela, da bi se ne pokazala v njenem značaju in čuvstvanju duševna dedščina matere; kako pazljivo je gojila v sebi zaupnost,

strpnost, blagost in dobroto, ker je bila njena mati skopa, nestrpna, slepa v svojih trditvah in ker je sumničila najlepše nagibe in najboljše ljudi.

A zdaj ji je mati umrla!

Nagloma je umrla, nihče se ni nadejal. Kake dva tri dni je polegala, naenkrat ji je pozlilo in stara ženska, ki ji je stregla, je imela komaj časa, poklicati najbližje sosede. Brzjavili so hkratu Nadi, a ko je prišla, je bila mati že mrtva.

Razjokala se je bridko. Ne zato, ker bi jo bila ta izguba tako bolela, toda milo se ji je storilo nad vsem tem ubogim življenjem svoje matere. Umrla je in nobene sreče ni užila in ne veselja. Sama je bila kriva, da je bilo vse njeno življenje tako pusto in prazno. Ko bi bila le malo hotela, bi bilo njeno življenje bogato, jasno bi bilo, smeječe in toplo. Vse bi bilo drugače. Drugim bi dajala srečo in zato bi jo tudi sama sprejela v obilni meri.

„Kako bi jo bila ljubila!“ je mislila Nada. „A ona je imela tako trde oči. Srce je imela zakrknjeno, srce in dušo“.

Jokala je bridko.

„Tako je umrla uboga. Niti meni, hčeri svoji, ni pustila krasnega spomina, da bi lahko vse življenje mislila nanj!“

In smilila se jej je mati, ki ni znala dajati prave ljubezni, smilila se jej je mati, ker je ostala tuja možu in otrokom. Ni znala niti buditi, niti jemati ljubezni.

„Polno srce imam“, je mislila Nada, — „polno srce in rada bi bila dala njej mnogo svojo ljubezni, da bi se bila mati tolažila ž njo in da bi jej bilo lepo. Kaj me je kdaj od srca objela?! In ali sem se jaz kdaj pritisnila k njej, kakor k materi?! — Kakor tujci smo hodili skupaj, in besede, ki smo si jih dajali, so bile trde in so ranile.“

Gledala je v stari, razorani obraz in smilila se jej je mrtva mati in njeno življenje, smilila se je sama sebi in jokala je nad obema: nad materjo, ki ni imela hčere in nad seboj, ki ni imela več matere.

Prišel je brat Milče, ki je bil zdaj suplent nekje v Galiciji, in jokal je tudi on.

Tudi Milče je že pregorel prva razočaranja in življenje je čedalje bolj trdo in okrutno morilo njegove upe in ideale. Sanjaril je o bogvekakšnem delovanju za svoj narod. Ni pozabil ljudomilega profesorja, zgodovinarja, ki je v prvih razredih gimnazije vcepil v njegovo srce kali za ves njegov daljnji razvitek. In mislil si je, da bo tudi on enkrat budil mlade duše, sejal mednje nove in dobre ideje, ki je zanje gorel sam. — Pa so ga

dali v Galicijo! Imel je 60—70 učencev in iz idealov ni bilo nič. Potem si je tudi, ko je bil na Dunaju, pridobil od samega stradanja, mučno želodčno bolezen, ki ga je še bolj potiskala v robstvo. Čutil je, kako je od vseh strani odvisen in tudi od svojega lastnega telesa. Poginiti se mu še ni dalo tako mlademu za nič in zopet nič. Bil bi kaj delal, pisal, govoril, karkoli. Ko je bil na Dunaju, je zahajal v socialistična, umetniška, pedagoška in podobna društva. Goreče navdušenje ga je navdajalo z lepimi cilji, ki so se mu prikazovali v govorih raznih predavateljev, v vsem tem delovanju okrog njega. Potem je začel bolehati in ko je dobil mesto, mu je morala biti največja skrb, kaj bo jedel in pil, da se vzdrži fizično. Pri množini dijakov mu je bilo nemogoče delovati nanje. Predaval je šablonski, samo da se reši predpisane tvarine; bil je strog in trd, samo, da ga ta množica mladih, razposajenih fantov ne užene. Truden in izmučen je prihajal iz šole domov in zdaj, v drugem letu ni niti poizkušal več, oznanjati svoje ideale drugim. Spoznal je, da je preslab. V drugačnih razmerah bi se bile njegove moči razvile ali v tujini se je udajal čimdalje bolj resignaciji.

Tudi on ni jokal toliko zaradi tega, ker mu je umrla mati, ali spomnil se je pri tej priložnosti na vse želje in upe, ki se niso izpolnili in zato so mu tekle solze. Tako mlad je bil še, a že ga je premagala trudnost. Lepo je šel po poti, ki se je na nji v dalji svetilo toliko zlatih ciljev, ali pot je postajala strma, ozka, noge so se spotikale, spoznal je, da nikdar ne pride do konca, do cilja. Šel bi še nekaj časa in pal bi na sredi pota premagan v prah. Imel je še nekaj sil v sebi, ali žal mu je bilo, da bi se izcrpil do zadnje kaplje in ne dosegel ničesar. Tako je sedel ob poti, kakor da odpočiva, ali vedel je, da ne vstane nikoli več.

„Veš, sestra, zdaj me še malo peče ali za kakšnih deset let se privadam. Skoraj vsi berači smo slabiči. Pa kaj delaj, revolucioniraj! Stradaš, da se ti želodec izpridi in niti ne veš, tako si mašiš glavo z lepimi idejami. Prideš v življenje, rad bi se gibal, pa začutiš, da si za nič. Daj, no, riskiraj kaj, riskiraj svoj košček telečje pečenke, če veš, da se ti ob krompirju v štirih tednih najkasnejše iztegnejo pete! Majčkeno še zatrepetaš v strahu, da bi te kdo ne videl, potem si pa pokoren. Jaz že čutim, kako postajam „avstrijski“. Naš mili, slovenski narod, — domovina, — ideali! Solit se pojdejo! Za deset let bom vzoren „avstrijski“ profesor, oženil se bom morda s krščeno nemško židinjjo, ki ne bo brez

čvenka in ki me pošlje lahko za sezono v Karlove vane, da si pozdravim svoj od samih idealov pokvarjeni želodec. Moji otroci bodo imeli o-aste noge in kadar bodo slabe volje, bodo kleli: hudič! Toliko jih bom naučil svojega jezika!"

Nada se je čudila bratu. Opazila je zadnja leta, da postaja drugačen, da izgublja svojo veselost in živahnost. Pisal jej je samo vsake svete čase kakšno razglednico in videla sta se tudi samo ob počitnicah kakšno popoldne. Zdelo se jej je, da postaja brat prisiljeno ciničen in sarkastičen; ne bila bi se nadejala, da ima ta posmehljivi ton tako bridek in grenak izvir.

„Koliko je bilo življenja v njem!“ je mislila Nada in čisto je slišala njegov glas, kako je vedno prepeval, žvižgal in vriskal.

In srce jo je bolelo, da bi bila kričala.

Ko so pokopali mater, sta sedela zvečer sama v praznem materinem stanovanju. Spominjala sta se očeta in osobito Miloš je bil čudno mehke. Pripovedoval je sestri svoje osnove, ki zdaj že ni več veroval vanje, pripovedoval jej o neki svoji ljubezni, ki je banalno končala s tem, da si je ona pri prvi priložnosti vzela sicer starejšega, ali imenitno plačanega uradnika.

„Pisal sem jej, — tako sem bil neumen,“ je pripovedoval brat, — „in jej delal očitke. A ona mi je odgovorila z visokega: Kaj ste si pa sploh domišljali? Niste grd in za prvo ljubezen ravno zadosti mlad. Če bi ne bilo družega, bi bila morda čakala, dokler bi naredili državni izpit in dobili definitivno mesto. Rezerva je vedno dobra! — Taka je bila moja ljubica, tista, ki sem jo imel najrajši; sama vidiš, da se ne izplača, da bi bil človek žalosten zaradi nje.“

In govoril je o drugih rečeh. Kako so njegovi dijaki pravi vragi, ki ga sovražijo, kakor jih sovraži on.

„Kakor da bi mi kri sesali, tako mi je včasih. Oni so moji mučitelji in jaz njihov; — je že tak red. Samo da je njih 68, jaz pa sem — sam! Če bi jih bilo polovico manj, to bi se še kaj delalo, ali tako je samo dresura“.

Psoval je tujino, tuje ženske, tujo hrano, vse. Tožilo se mu je domov neprestano, ali ne prestavijo ga.

„K nam pošiljajo Nemce, mi se pa klatimo po Galiciji, Bukovini in drugod. Ne moremo se udomačiti nikjer in tako smo najidealnejši avstrijski profesorji, kar jih je. Bojimo se za kruhek in se ga držimo, kakor pes kosti. Doma bi se kaj upali, drugod pa smo vladni podrepaniki in ne dosti več. Avstrija je lahko zadovoljna z nami in našimi izprijenimi želodci. Kakor sem rekel, ni-

smo več za ričet, žganjce in krompir, zato nas je strah, da bi ne obsedeli na klinu in pazimo skrbno na to, da se odgaja mladina v pokorne in poslušne državljane, ki ne odpirajo ust, če nimajo višjega dovoljenja.“

„To ti je žalostna historija! Naša slovenska inteligenca! Koliko pa je je, te neodvisne inteligence, ki ne jeclja od strahu za službico, ki je ne prime v odločnejšem momentu kašelj zaradi obzirov na gori in na vse strani?! Med štirimi stenami smo rebelantje, ali če se nam v javnosti enkrat po nesreči kihne, nam je stotisočkrat žal; od Poncija do Pilata letamo, da bi se nam tak greh ne zameril in ne zaračunal na škodo naše bodoče karijere!“

V sobi je postajalo mrzlo in Nada je s trudom zanetila v peči ogenj. Postelja, na kateri je bila ležala materina rakev, je bila samo za silo pomaknjena k zidu in pogrnjena. Nada si je pripravila svojo postelj pri peči, na katero je legala, kadar je ostala pri materi čez noč. Miloš jo je prosil, naj mu pogrne na divanu. Čeprav sta bili odprti okni skoraj vse popoldne, je še vedno dišalo po uvelih cvetlicah, po voščenih svečah in po kadilu. Kakor da so se vse te stare reči v natlačeni, tesni sobi za vedno napile mrtvaškega duha.

Če sta malo utihnili v razgovoru, je puščoba naraščala in čudne sence so se plazile po kotih.

„Ali si vzameš kaj s seboj v spomin?“ je vprašala Nada. Dogovorila sta se, da naprosita daljno sorodnico, ki je stanovala blizu, da vse uredi in razproda pohištvo in drugo šaro, ki je ostala po materi.

„Daj mi fotografije sèm!“

Snela sta fotografije s sten, zbrala stare albume iz predalov in jih pregledovala.

Miloš si je vzel svoje fotografije, ko je bil še majhen, pa očetovo in materino po eno.

Nekje je bila še srebrno okovana palica po očetu, star, zlat prstan, umetno izrezljana, majhna pipa v zaklopcu. Tudi to si je vzel.

Tako sta si delila zapuščino, zakaj drugi dan sta morala že oditi.

„Ne bova se kregala, kaj?“ se je nasmehnil Miloš, ko sta pregledavala predale.

„Sama sva zdaj“, je vzdihnila sestra in milo se jej je storilo. Zasmilil se jej je brat, ki nima nobenega domačega na tujem, ki se je že staral, ki se mu lasje niso več kodrali nad čelom in ki nič več ne poje in se ne smeje. Pogledala ga je in zdel se ji je že upognjen, z bledim, bolehnim obrazom in udrtimi očmi. Oklenila se ga je okrog vratu in solze so jo polile.

„Kako te je škoda, Miloš! Kakšen si bil, sam ogenj; zdaj je ostala komaj senca, kakoršen si bil!“

„Nikar ne toži, ne! Dokler je človek neumen, je vesel in se smeje, ko se pa malo iztrezne, vidi, da je to prebito odveč.“

Nada je našla kup novih letnih nogavic. Moških je bilo šest parov iz tankega bombaža napletenih, ženskih šele dva para, črnih in že znamenanih na njeno ime.

Prinesla je na mizo, kjer je sedel brat.

„Glej, kaj sem našla! Vendar naju je imela mati rada! Zakaj se pač nismo razumeli?! Žal mi je, da jej nisem dala več dobrih in lepih besed. Ali pri njej je bilo, kakor da se odbijajo od skale.“

„Tudi to ni nič čudnega. Midva se z najinimi otroci najbrž tudi ne bova razumela, čeprav sva se oba učila pedagogike. Najina mati ni vedela o vzgoji ničesar, ona je samo želela, da naju na kakšen način „vzredi“ tako, da bi se nama ne godilo prehudo. Pa tudi nama ne bo najina učenost preveč pomagala, si mislim. Ko je človek star, je star, mladost ga ne razume več, kakor on ne razume več mladosti.“

Počasi so lezle minute. Zunaj je zavijala burja okrog oglov in staro pohištvo je čudno škripalo v kotih.

Miloš je našel svoje stare notese, zvezke in zapiske. Brskal in čital je nekaj časa med listi, potem je pokleknil pred peč in jih metal v ogenj.

Miloš je tožil, da mu je pusto, da neče postati melanholičen, a da je pozabil preskrbeti se s cigaretami. Zaklel je parkrat, a grlo mu je bilo čudno hripavo.

„Ali naj skuham čaja?“ je vprašala Nada in odprla vrata v kuhinjo.

„Nič ne delaj! Ali po tobak moram! Da se vsaj malo prezračim. Tukaj je zadušljivo. Pridem takoj. Saj te menda ni strah?“

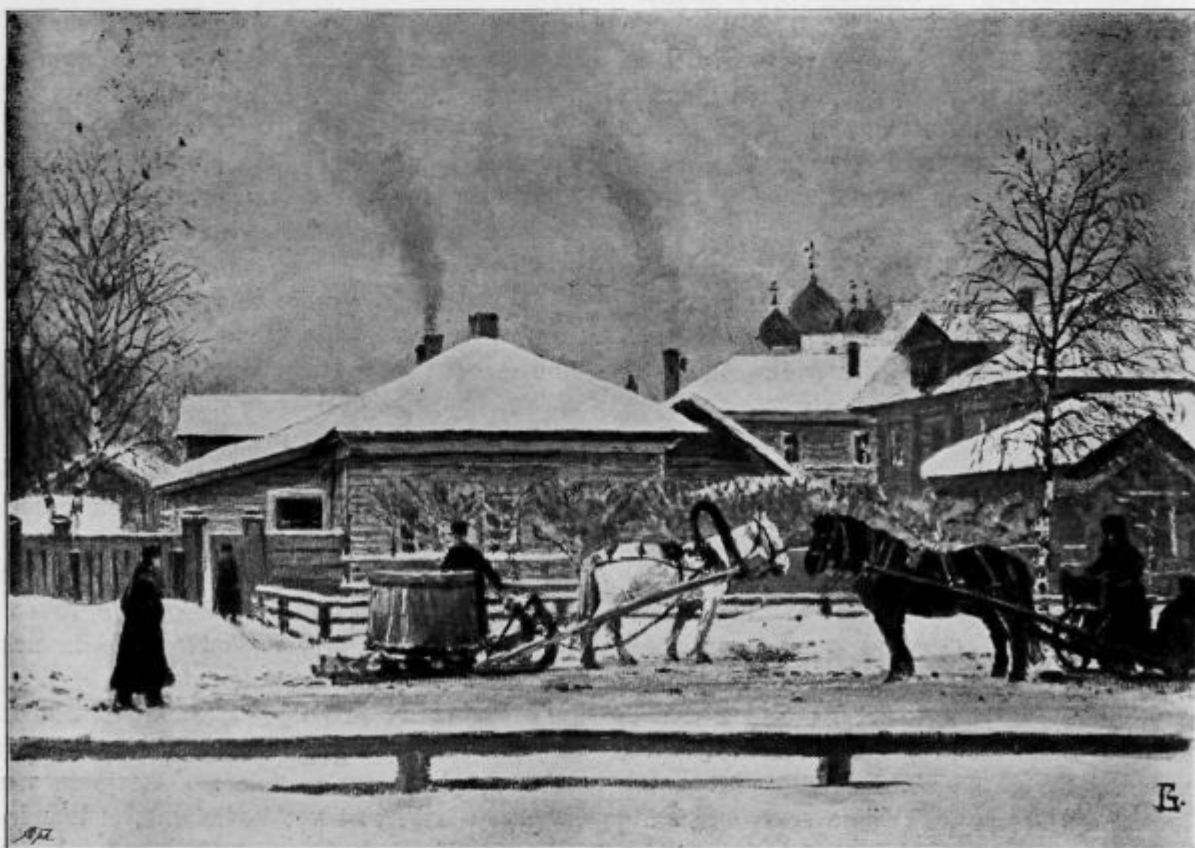
Nade ni bilo strah, ali branila mu je vendar, naj ne hodi.

„Moram, pusti me!“

Pozno je čakala nanj, ali vrnil se je šele po polnoči — pijan.

Kadar so možki žalostni, se tolažijo na tak način.

(Dalje prihodnjič).

V. V. VEREŠČAGIN: ULICA V VOLOGDI.

SLOVENSKA UMETNIŠKA RAZSTAVA NA DUNAJU.

NAŠI SLIKARJI V TUJINI.

Piše Oton Zupančič.

I.
Pohleven narod; naravno — narod brez kulture. To nam je zvenelo vedno od raznih strani v ušesa, in ne samo od Nemcev. Da povem iskreno, čutil sem često v občevanju celo z našimi najbližjimi brati Hrvati isto tiho predbacivanje, kakor nam ga mečejo odkrito v obraz naši severni sosede in botri ob Adriji. Naposled smo se že sami tako privadili tej misli in ulogi, da je bilo naše ugovarjanje samo na vnanje, neki formalen dekorum, kar ni imelo nikake zaslombe v našem zasebnem, domačem prepričanju. Tako je postal ves naš narodni ponos samo teatralen nastop, votel skozi in skozi. Trohico tolažbe nam je dajala vedno nada v boljšo bodočnost, ono pri nas tako ljubo „bodočnost“, ki je pa skakala še po vseh vejah naših dobrov, ker je nismo iskali tam, kjer jo edino najdemo: v sebi. Od slučajnih konstelacij, momentanih zvez, kompromisov in celo od milosti smo hoteli zbirati drobtinice, ki odpadejo z bogato obložene mize bogatinove, — ali to je životarjenje, a nikar narodna bodočnost. Tako se, bogme, ne gradi kultura, ki mora vzrasti organsko in nositi v sebi sami pogoje obstanka.

Bolelo je človeka srce. Vsega naroda smrt je stopila pred oči najboljših njega sinov. Po šumnih zborovanjih, kjer je vse prisegalo domovini zvestobo in nazdravljalo njeni bodočnosti, so se zbirali manjši krožki in tam je brenknila povsem druga struna. Obup in resignacija. Vsem je bilo jasno, kakor na dlani, da smo obsojeni na smrt in da je vse naše delo in ves napor brezuspešen. Že smo določali termin svojega pogreba in zapazil si, če si imel oko, kako se je loteval mlajših, ki doslej o teh stvareh sploh še niso imeli misli, ali pa so se jih otresali nadležnic, videl si, pravim, kako se je loteval teh smrten strah. Ali se ni meni samemu baš tako zgodilo? Bolelo je človeka srce. Kaj naj bo iz naroda, kjer se vkoreninijo med inteligenco take misli? Kaj bo iz teh ljudi, kakšno bo njihovo delo, ako bodo sploh delali? Cinizem — to je konec vsega.

Bolelo je človeka srce. Ali mora biti tako? Ali se res izživimo v teh par naskokih, a potem se zlije tuje morje preko naših grobov in ne bo spomina, ne žalovanja za nami, ker nismo ostavili za sabo nikakšnega znaka, ki bi oznanjal za-

namcem, da smo živeli življenje, vredno naroda. Ozrl sem se po svetu. Glej jih: tam Nizozemci, v dvojni borbi z morja valovi in pohlepni gospodstvom so se okrepile njih duše, ojeklenila se je njih volja in svobodni žive med sosedi mogočnjaki. Danci, Finci ob svojih jezerih samujoči in boreči se s skopo naravo za vsakdanji živež — kakor granit njihovih skal so njih prsi. In vsi ti — po številu nas, bogme, ne nadkriljujejo bogsigavedi kako. In magari vzemimo še Švede in Norvežane: vsak teh ima svojo fizijonomijo in stoji osebnost med narodi, svojo barvo imajo na zemljevidu, kjer je zarisana kultura človeštva. Le mi — kakor da nas ni; toliko, da nas je znanstvo etnografsko vrstilo med slovansko pleme: neznatna vejica košatega drevesa, ki bi zelenelo in šumelo istotako tudi brez nje.

In vendar je šel že tudi naš duh v svet. Toda kakor romajo leto za letom, dan za dnem stotine in tisoči naših ljudi od doma, da zaničje v tujini popolnoma in se njih otroci ne spominjajo več izhodišča svojih dedov, niti ne razumejo več jezika, v katerem so govorili še njih očetje, tako smo pošiljali svoje dušne velikane v tujino in njihovega truda sadov nismo uživali mi. Kar jih slovi naših ljudi po svetu — ali slove Slovenci? Njihovo telo je rojeno iz slovenskih teles, a med tujci in ob tuji kulturi je rasel njih duh in se povzpел do vseobče pomembnosti, in bore malo se moremo ponašati z njimi. Konstatovati, da stoji njih rojstni kraj nekje med mejami slovenske zemlje — to je vse, kajti drugih zaslug nimamo za njihovo slavo in ne moremo je reklamirati zase.

In vendar baš tu, v duševnem svetu, v kraljestvu misli in čuvstev, v kulturi je torišče, na katerem lahko nastopimo tudi mi vredni v krogu narodov. Kakor da so zapisane nam v premišljevanje besede znamenitega francoskega historika: „Prava zmaga nemštva na francoskih tleh ni bila leta 1870, nego se začinja s triumfi Wagnerjeve muzike.“

Ker nosi umetnost najbolj krepko vtisnjeno narodno obilježje, ker se vpadablja v nji duh naroda najsvobodnejše in najbolj neposredno, je umetnost najvidnejši znak kulture; umetnost je gostejše prožeta s sokovi rodne grude nego znanstvo, ki se pri manjših plemenih že iz materialnih

prilik ne more razviti tako samoniklo. Naravno, da niso vedeli naši sosedje doslej skoraj ničesar o našem kulturnem stremljenju, saj se je dosihmal naše umetniško čuvstvovanje osredotočevalo in oblikovalo skoraj izključno v leposlovju, in še tu na ozkem polju lirike. Tu pa so postavljeni med narodi ostri mejniki, krepki zapori, ovirajoči medsebojno občevanje in prevoz. Naš Prešeren nima še dozdej vrednega tolmača v drugih jezikih in to je glavni vzrok, da se njegovo ime vkljub častnemu mestu, ni začrtalo tako izrazito in krepko v zgodovino občnega leposlovja, kakor bi zaslužilo.

Vpodabljaljoča umetnost in glasba ne pozna teh mej. Ona ne govori pri posameznih narodih svojega jezika, ampak samo svoj dialekt. Slikar, kipar, stavbenik in glasbenik niso navezani na ono skupino ljudi, med katere so postavljeni od usode po svojem pokoljenju in vsled tega tudi po čustvovanju — oni govorijo jezik, razumljiv po vseširnemu svetu, in baš posebna barva njihovega narečja, krepčina, izsesana iz domačih tal, jim daje svežost in jih loči od umetnikov drugih narodov. Zato prekorači vpodabljaljoča umetnost in glasba lahko brez posrednika meje svoje domovine in priča drugod o kulturi in kaže značaj plemena, iz katerega je izšla; sama, kakoršno je rodila duša umetnikova, stopi pred sodbo sveta in ni se ji treba bati, da bi kazalo slabo zrcalo njen obraz spačen.

II.

In stopila je pred svet. Minolega meseca so nastopili naši slikarji in en kipar na Dunaju, torej na torišču, kjer se zbira umetnost prvih narodov na svobodno tekmovanje, priredivši razstavo v Miethkejevem izložnem salonu. Prvič so stali pred svetom; doma so bili že dvakrat razstavili. O uspehu teh dveh domačih razstav bolje da molčimo. O prvi razstavi je bilo še nekaj zanimanja. Kako ne? Naša umetnost! Naša namreč — samo to. Če bi odkrili kje slavnega roko-borca Slovenca, bilo bi slavlje v našem taboru brez dvoma mnogo hrupnejše. No, bilo je zanimanje. Kako globoko je bilo vkoreninjeno in kako istinito, se je pokazalo o priliki druge razstave, katere negativni uspeh je dokazal našim umetnikom, da doma nimajo ničesar več iskati niti pričakovati.

Razlezli so se kolikor toliko poklapani vsak v svoje zakotje, zaprli se s svojimi sanjami in svojim hrepenenjem in delali tiho naprej. In ko so bila vsa platna polna in bi bilo treba sanje z njih spraskati, da bi se imele nove sanje kam prijeti,

so sklenili, še prej pokazati svetu, kako so mislili dosihmal, kake cilje so si izbrali in koliko so svojemu stremljenju kos.

In šli so, izgnanci na tuje. Nismo jih spremljali, kakor Rimljani svoje mladeniče svete pomladi, z venci in piščalkami do meje, nismo jim dali blagoslovljene sulice na pot; sami, tihi in mračni so odšli. In glej — zdaj izhaja od njih blesk in pada v temino krajev, ki jih niso hoteli.

Glejte ironijo: med tujci, ki so doslej komaj vedeli za naše ime, so dobili priznanje in mednje so zanesli s svojim tudi naše ime. Bolj naše nego svoje. Kajti za zdaj se brez dvoma še njihova imena niso začrtala posamič v knjigo kulture človeštva, pač pa stoji posihmal tam zaznamenovan narod, ki doslej ni imel mesta v nji. In ta narod ni videl v teh mladih ljudeh rok, ki delajo zanj; kaj zanj, sploh jim je odrekal vsako resnično vrednost.

Hočete še drugo ironijo? Evo je: doma so imenovali naše umetnike tujce, Monakovce, Parižane, dekadente, simboliste, impresioniste in kar je še takih umetniških grehov, tako da se pošten rodoljub res več nisi mogel spoznati v tej nepregledni gošči raznoimnih tujizmov. Samo onega tajnega, a v vsakem pravem umetniku tako mogočnega vpliva, vpliva domače grude, niso zapazili na njihovih delih. A dunajska kritika je zasledila v njih sorodstvo ne le z Monakovim, s Parizom, ampak — čujte, ljudje božji! — tudi s Peterburgom (a ne mislite, prosim, pri tem na Žmitka!) in čutili so Nemci, da to poslednje ni priučeno, ni vnanja in le slučajna sličnost, nego da „izhajajo te skupne poteze iz enakih globin slovanske praduše“. Tako je pisal Hugo Haberkfeld v dnevniku „Zeit“. In Franc Servaes v „Neue freie Presse“: „Nenadoma se nam je odkrila pri Miethkeju cela avstrijska umetnostna provinca . . . ta razstava dela vtis velike svežosti in resolutnega talenta, pred vsem se kaže temperament in krepka, krasna ljubezen do umetnosti . . . posamezne ločiti, je za zdaj še težko, skupna domača nota je še krepkejša nego individualna diferenciranost . . .“ Tako. Šele tujec nas je moral prijeti za roko in nam pokazati s prstom: to so umetniki, resni umetniki, in vaši so; vaše zemlje otožnost in svit je razvit čez njihova dela, vaše slovanske duše trepetanje in turobna melanholija diha iz njih sanj, in vašega mladega naroda nepotrta sila išče krepkega izraza v njih potezah.

Po vseh dunajskih kritikah si videl izraza veselega presenečenja, kajti mislili so, da bodo

pač videli umetnost, kakoršna živi v glavah naših razkoračenih sodnikov. A videli so iznenadeni, da so si postavili ti naši umetniki visoke cilje in da se jim bližajo resno in uspešno.

Tudi materijalni uspeh razstave bi lahko pognal rudečico v lice marsikateremu našemu velemožu. Mimogrede naj omenim, da je bilo prodano okoli deset slik in en kip; naučno ministrstvo je nabavilo za „moderno galerijo dunajsko“ tri slike, po eno Groharjevo, Jakopičevo in Jamovo.

Tako smo stopili tudi mi v krog, ki objema vse kulturne narode in blaži nasprotstva med njimi. Ves naš narod je dobil za tujce novo simpatično potezo v obraz; dobili smo potni list, s katerim se poslej lahko izpričujemo pred svetom.

Bojim se, da je ravnotako malo ljudi med nami, ki bi slutili vso dalekosežno pomembnost te zmage slovenske umetnosti izven doma, kakor je bilo majhno število onih, ki so videli v naših slikarjih kaj več nego jajčarje in špinačarje. Peščica jih je, ki bi vedeli, da so nam tu naši umetniki pripomogli več do naše univerze in podprli premnogo naših zahtev s temeljitejšimi raz-

H. CRNILOVIČ: ŠTUDIJA.

logi, nego leta in leta klaverne kramarske politike, ki se lovi brez vesla in krmila za slučajnostmi.

Naše časopisje ni čulo, da bijejo važne ure in ona žurnalistika, ki našopiri najbolj malenkostno bagatelo in kuje iz nje novinarski drobiž, je prezrla tako velik in lep trenotek in ni pojnilo njegovega pomena. Drugače bi ne bilo vrglo čitateljem par neznatnih, deloma še napačnih notičic kar takole mimogrede pod oči; udarilo bi bilo na veliki boben, ne iz ljubezni do umetnosti, nego iz samoljubne preračunljivosti. Značilno je to za nivó našega časnikarstva.

Drugod ni tako. Prosim te, cenjeni čitatelj, zberi za hip v glavi vse ono, kar misliš, kadar se zasuče pogovor na primer takole: „Vidíte, gospod Rogina, mi in Nemci! Po pravici rečeno — Nemci itd.“ Tiste svoje misli o Nemcih zberi, cenjeni čitatelj! In vidiš, ti Nemci spremljajo z vse drugo pozornostjo vsak korak, ki ga prestopi njihova kultura in njihovo ime preko meje. Baš te dni se vprizori v Parizu v „Theátru de Variété“ Straussov „Netopir.“ Več nego mesec prej je objavljalo dunajsko časopisje dolge članke o pomenu te vprizoritve in se že naprej veselilo nove nemške zmage na francoskih tleh. Th. Thomas sklepa svoj članek s sledečimi besedami: „10. aprila bo premiera. To je dan, ki si ga podčrtaj Dunaj rožno rdeče v svojem koledarju, kajti to bo svetla zmaga, dunajska zmaga.“

Umetnost res da ni odvisna od žurnalistike, a tudi žurnalistika je betva na kulturnem polju in slabo polje, ki rodi slab sad. Tako mlad narod, ki si mora pravzaprav šele ustvariti vse ono, za kar se bo lahko s trdno zavestjo boril, bi moral biti pač vedno poučen o svojih resničnih uspehih in o višini stopnje, do katere je prišel. Ali ne bomo pojnili časov, ki se pripravljajo? Val je dvignil našo ladjo visoko proti solncu, dalja se lesketa pred nami in svobodna pot. A šele tujci so spoznali našo veljavo in videli opravičenost našega bitja, mi pa nočemo spoznati sami sebe. Ne vidimo, da živimo v večjem času, nego so ga kdaj privedli bojni viharji preko naših pokrajin, da bivamo v dobi, ko je usoda ne nas, nego usoda bodočih rodov v naših rokah. Ali bodo naše roke toli krepke, da zakrenejo krmilo naše ladje o pravem času v pravo smer in ji določijo tok za bodočnost? — Med proroke bi hotel stopiti in razkladati znamenja nebeška, a sama bleste tako zlata in visoka. Odprite oči, bratje, in govorila vam bodo!

SLOVENSKI UMETNIKI NA DUNAJU.

Jaz sem imel o slovenskih umetnikih in slovenski umetnosti precej nizke pojme. Živel sem namreč na tujem in tako nisem poznal do prav poslednjega časa razen ene same Veselove slike nobenega proizvoda slovenske obrazujoče umetnosti, posebno pa nobenega takega, ki bi ga mogel imenovati umotvor. Zidal sem torej svojo sodbo na sodbo našega občinstva in naše kritike. Tako sem prišel po naravnem in lepem potu do zaključka, da živi na Slovenskem nekaj diletantov, ki krađejo Bogu čas z neokretnim oponašanjem tujih impresionistov in ki tudi drugače ne sodijo v spodobno družbo. Edino, kar bi jim človek privoščil, bi bilo sočutje in še to pomešano z rahlim zaničevanjem.

Začetkom marca pa sem se seznanil na Dunaju s slovensko umetnostjo in tedaj sem spoznal, da živi na Slovenskem občinstvo, ki ne oponaša nikogar, zato ker ima lastne borniranosti preobilo in da živi tam kritika, ki krađe Bogu čas z domačo nevednostjo in osivelimi tujimi frazami in ki tudi drugače ne sodi v spodobno družbo; edino, kar bi ji človek privoščil, bi bilo sočutje in še to pomešano z rahlim zaničevanjem.

Priznavam, da sem se napotil k Miethkeju z mnogimi predsodki in z veliko malodušnostjo. Dunajske kritike so mi povedale jasno, da je mlada slovenska umetnost zmagala in da je slovensko občinstvo propalo. Ali dvom je ostal. Bilo bi preveč čudno, da bi hvalila nemška kritika tiste slovenske umetnike, ki jih je slovenska kritika zasmehovala. Priznanje nemških časopisov res ni bilo Bog vedi kako burno, toda znano je, kako skopa je s hvalo nemška kritika, kadar ima opravila s tujo in posebno še s slovensko umetnostjo; tu je treba razumeti vsako dobrohotno besedo najmanj za oktavo višje. Vsaj približno pravično oceno bi bil napisal morda Muther, toda prišel je na Dunaj za par dni prepozno. Kakor se mi je zdelo nemogoče, da bi bilo nezasluženo celo to pritajeno, neradovoljno, izsiljeno priznanje, vendar ni bilo moje veselje čisto in brez bojazni, zakaj če bi verjel od srca tej hvali, če bi ploskal slovenskim umetnikom, bi se moral studom in srdom zgrazati, kako je ravnala domovina s svojimi najboljšimi sinovi.

Stopil sem v razstavo in vse moje dvome je premagala velika, resnična radost. Tekom teh petih let sem videl na Dunaju lepo število razstav in ni jih bilo med njimi veliko, ki bi se po

svoji vrednosti mogle kosati s slovensko. Vtis bi bil še veliko močnejši, da ni bilo dvoje neprijetnih pogreškov, za katera pa aranžerjem ne sodi edina krivda. Z razreditvijo posameznih slik so hoteli popraviti, kar so bili zagrešili koj od začetka, ali prikriti se ni dalo več, da je en del slik popolnoma nepotreben in da drugi del, sam ob sebi dober, ne sodi v svojo okolico. Tako je bila na žalost razdrta enotnost razstave in vtis ni bil tako veličasten, kakor bi lahko bil, če bi bili razstavili samo Jakopič, Grohar, Jama in Berneker ter Strnen svoj veliki portret dame in malo pokrajino. Dunaj še ni videl tako vesele, spomladanske, v samih življenja polnih solnčnih barvah vriskajoče umetnosti, kakor bi jo bil videl v tej razstavi. Ali to je bil prvi odločni nastop naših umetnikov v tujini in bilo bi čudno, če bi se bil izvršil brez pogreška.

O razstavi sami so pisali, dasi precej površno, že dunajski listi in so poročali deloma tudi naši dnevnikarji. Bilo bi nepotrebno in brezsmiselno, govoriti slovenskemu občinstvu o posameznostih; razstave same ni videlo in bi si torej ne moglo napraviti pravega pojma, toliko manj, kolikor bolj natanko bi našteval pri vsaki sliki posebej vse vrline in napake. Zato poročam samo o glavnem in celotnem vtisu, ki ga je napravila razstava name.

Ob vhodu v dvorano se je reprezentirala imponantno velika nasprotna stena. Tako je pozdravilo človeka takoj ob vstopu samo svetlo solnce. Tam je visela na najsrečnejšem mestu Groharjeva „Pomlad“. Videl sem to sliko že par mesecev prej, v tedanjem tesnem, dolgočasnem, slabo razsvetljenem ateljeju umetnikovem in takrat ni napravila name posebnega vtisa, kakor bi ga v taki okolici najbrž tudi Segantini ne bil napravil. Ali tu, v veliki, svetli dvorani se mi je širilo srce ob pogledu na ta pisana, v spomladno solnce potopljena polja, na te valovite holme in bilo mi je, kakor da je bil dahnil Grohar na platno vso veselo lepoto slovenske zemlje in vso njeno melanholijo hkrati. „Dahnil“ nazadnje ni bil čisto primeren izraz. Zakaj Groharjeva tehnika je groba, barve so na debelo nametane in razdeljene z lopatico in nožem. Ali prav s to navidezno grobo tehniko je dosegel tisto neizrečeno nežno, spomladansko štimungo, ki so je polne vse njegove slike, kolikor sem jih videl v tej razstavi. Takega solnčnoveselega, mehkega, najrajši bi rekel žen-

skega efekta ne vzbudi in najbrž ne išče Jakopič s svojo moško silo, ne vzbudi tudi Jama, dasi je njegova tehnika umerjenejša in obzirnejša; lasten je čisto Groharju in je značilen zanj. Pravijo, da je hodil v šolo k Segantiniju; jaz se za te reči ne menim: videl sem rezultat in bil sem ga vesel.

Največje upanje slovenske umetnosti in že danes njen največji ponos je Rihard Jakopič. Grohar je imel razstavljenega pri Miethkeju tudi slovenskega kmeta; ni mu bilo očitati ničesar, ali poleg umetnikovih pokrajin se je skrtil globoko v ozadje; zdelo se je, kakor da je bila spravila Groharja tehnika v zadrego, ko je slikal figuro. Med Jakopičevimi šestnajsterimi slikami je bila večina pokrajin, a iz teh kakor iz figur je kipela ista drzna in veličastna moč. Poleg Groharjeve „Pomladi“ sta visela obadva „Svetnika“ in poleg enega istih velika figura „Pred odločitvijo“. Vse solnce, ki je sijalo iz Groharjeve pokrajine, ni moglo zabrisati vtisa teh, z demonsko silo zasnutih umotvorov. Jakopič je impresionist v najnatančnejšem pomenu besede in v vsem njenem obsegu. Ne samo v tistem znanem pomenu: da ne slika objekta kakoršen je v svoji materialnosti in v vseh posameznostih, temveč kakor ga vidi in kakor vpliva nanj zrak in okolica, oko in duša; impresionist je v tolikem obsegu, da mu je prvotna impresija glavna in edina stvar in da mu služijo vsa sredstva samo v vtelesenje tistega prvotnega vtisa. Iz tega sledi po naravnem potu, da so vse Jakopičeve slike pravzaprav „skice“, če si mislim besedo v tistem starem pomenu, da je skica umotvor, ki še ni izdelan v vseh detajlih. Potem bi moral seveda tudi reči, da velik del najimennejših modernih umetnikov ne slika drugega nego skice. Zakaj vsaka posameznost, če bi bila na objektu samem še tako resnična in „lepa“, bi motila prvotni vtis in bi ga razblinila. Tehnika, navidez groba, skoraj površna in lahkomiselna, služi z veliko umetniško premišljenostjo in umetniško predrznostjo edinemu namenu, da vzbudi gledalcu isti občutek, kakor ga je vzbudil umetniku motiv v tistem trenutku, ko je napravilo njegovo oko iz motiva umotvor. Posameznih slik in njih posebnosti ne morem naštevati; nekaj jih je ljubljansko občinstvo tako že videlo in se jim je smejalo, kar je bilo značilno za Jakopiča in za občinstvo; že takrat, ko sem slišal tisti smeh prav do Dunaja in ko sem bral nekatere sočutno posmehujoče se, pomilovano bodreče in obzirno hvaleče kritike, sem občutil, da je Jakopič najbrž velik umetnik. Kako bi se mu bili drugače smejali? Ali kakor so dovršena njegova dosedanja dela, vendar mislim, da je izmed vseh naših umetnikov pred Jakopičem

še najdaljša in najvišja pot. Kolikor večji je talent, toliko daljša in težja mu je pot do vrha; tudi zategadelj, ker hodi navadno brez vodnika.

Med tistimi tremi umetniki, ki so predstavili tujini mlado slovensko umetnost, se mi je zdel Jama najbolj miren in v sebi najbolj dozorel. V nekaterih delih je soroden Groharju, v par manjših pokrajinah Jakopiču. Najdovršenejši umotvor njegov v tej razstavi se mi je zdel „Hrvaški kmet“, ki je razodel veliko risarsko dovršenost umetnikovo in njegov fini koloristiški čut. Iz njegovih pokrajin diha nekaj sladkega in mirnega; njegovo solnce ni tako živo, nemirno trepetajoče, kakor na Groharjevih pokrajinah. To je pač odvisno od tehnike, ki je pri Jami nekako ublažena; konture so časih tako jasno začrtane, da delajo posamezne partije vtis ploskev in da spominja celotna slika nekoliko na fotografijo, kljub temu, da je motiv umetniško zazrt in zasnut.

Ob prvem pogledu, koj ob vstopu v razstavo, je opazil človek očitno umetniško sorodnost med Jakopičem, Groharjem in Jamo. Na nekaterih pokrajinah je bila ta sorodnost tako velika, da bi v prvem hipu in brez kataloga ne mogel imenovati autorja. V poslednjem času so se umetniki nekoliko oddaljili drug od drugega, posebno v tehniki, in v zadnjih večjih slikah so si samo še znanci. Toda ostala jim je sorodnost motivov in posebno tesna sorodnost štimunge, tiste štimunge, ki je napotila dunajske kritike, da so govorili o slovenski narodni umetnosti. Nekdo je povedal, da so mu vzbudile pokrajine, ki jih je videl pri Miethkeju, isto občutje, kakor če bi popotoval po južnem Štajerskem in Kranjskem. Jasno je, da kritik ni mislil na grobo snov, na posamezne holme, na čisto določene breze in kozolce; takih holmov, brez in kozolcev je povsod dovolj. Dunajska kritika je povedala tisto, kar bi človek slovenskemu občinstvu in slovenskim kritikom brez uspeha pridigal. Da namreč narodna umetnost ni odvisna od zunanje snovi, da je odvisna komaj od motiva in da je odvisna v prvi vrsti od občutja, od tiste štimunge, ki je lastna samo slovenskemu umetniku in drugemu nikomur. To solnce, melanholično v vsi svoji žarki svetlobi, je povedalo tujcem, odkod so naši umetniki. Bilo je tam še dvoje slik, „narodnih“ po snovi, namreč Groharjev kmet in Žmitkov „Poc“. Kmet je bil sam ob sebi dober, toda neprimerno slabši od pokrajin istega umetnika; o Žmitkovem „Pocu“ pa govorim le s težavo in samo zategatelj, ker so govorili nekateri ljudje o tej sliki kakor o nekakem začetku slovenske narodne umetnosti. Tukaj se je videlo natanko, kako postranska stvar je

zunanja snov, posebno še za obrazujočo umetnost. Jaz mislim, da izbira in presoja umetnik svoj motiv le po koloristiških posebnostih, po zanimivostih v kontrastih; to se pravi, po umetniški, ne po vsebinski štimungu. Tako občutim ob Groharjevem „Polju“, ob Jakopičevi „Zimi“ več in globlje, nego ob najbolj genljivem „genru“. Žmitek pa je hotel menda pomagati slovenski narodni umetnosti iz poveljev in je naslikal genrsko podobo, kakor bi jo bil zarisal lahko tudi kak nemški začetnik v monakovski akademiji. Jaz nisem našel na tem delu ničesar narodnega in le žal mi je, da je Žmitek, ki je drugače vsekakor nadarjen, stopil med svet s to ponesrečeno stvarjo. Tudi Uprka slika same Slovake, toda ne zato, ker so Slovaki, temveč zato, ker imajo rdeče rute, pisane kožuhe in bele hlače. Prešernovi soneti so narodni, dasi je forma laška in ljubezen internacionalna; povesti nekaterih naših pisateljev (imen ne imenujem, ker sem sam literat) pa so kljub „slovenskim“ snovem, in „slovensko“ oblečenim junakom toliko narodne, kakor moja kravata, ki sem jo kupil pri dunajskem židu. Štimunga je prvo in je vse; dovršena tehnika je seveda predpogoj.

Zdaj bi govoril še o Strnenu in o Veselu. Zdi se mi pa, da Strnen ni poslal na Dunaj svojih najboljših stvari; izvrstno risan in slikan je portret dame v sivi bluzi in fino občutena je mala pokrajina s kozolci; drugo, kar je razstavil, pa ni sodilo v tako odlično družbo. Na sumu ga imam, da ni imel o nameravani razstavi že koj od začetka nič velikih misli in da je pograbil, kar mu je prišlo v roke ter poslal na Dunaj. Taka je bila stvar pač tudi z Veselom. Videl sem samo, kar je bilo pri Miethkeju; kaj ima še doma, ne vem. Tukaj pa se je prezentiral zelo dolgočasno s svojo starinsko tehniko, s svojim sovraštvom do živih barv in s svojimi genrskimi motivi.

Slovensko kiparstvo je zastopal edini Berneker s peterimi osnutki v mavcu. Kiparstvo je

morda edina internacionalna umetnost, ker je bolj nego vse druge navezano na zunanje oblike, na snov v grobem pomenu besede. Tako sem opazil vsaj jaz na tistih umotvorih, ki sem jih videl doslej v različnih dunajskih razstavah, da nosijo pač ime umetnikovo, a ne njegove domovine. Klinger bi nosil lahko francosko ime, Sucharda nemško in Rodin češko. Zato z lahko vestjo primerjam Bernekerja s tujimi umetniki, kolikor jih poznam. On je sin tiste kiparske umetnosti, ki se je vzopredno s slikarstvom izvijala in izvila konvencionalnim oblikam in ki jo prav tako lahko imenujemo impresionistiško. Izginila je lepa gesta, klasična forma; vtešena štimunga je vse. Najdovršenejše delo Bernekerjevo v dunajski razstavi sta bila „Naplavljena“. Dvoje zaljubljenec, ki jih je bila naplavila voda na prod; tam ležita v tesnem objemu, pol še v vodi, v mokrem pesku.

Podal sem le površno sliko o razstavi, ki je za slovensko umetnost, za slovensko kulturo zgodovinskega pomena. Ni je narodne umetnosti, ki bi se bila porodila v tako neugodnih prilikah, ob tolikih ovirah nego slovenska. Da se je sploh porodila, zato ne gre zasluga ne slovenskemu narodu, ne slovenski inteligenci, niti enemu uradniemu zastopniku ali zastopstvu slovenstva, temveč izključno pogumnim slovenskim umetnikom, ki so popolnoma iz svoje moči, boreč se proti stoterim neprilikam, pokazali tujini, da je na svetu slovenski narod in da ima svojo posebno kulturo. V nikoli plačanem, od nikogar priznanem naporu, zasmehovani in v boljšem slučaju pomilovani, so napravili slovenski umetniki za čast svojega naroda več, nego tisti neštevilni in vseskoz prezaslužni kričači različnih naših strank, ki pretresajo dan za dnem nedolžni zrak s svojim dobrorejenim rodoljubjem.

Na Dunaju, 12. aprila 1904.

Ivan Cankar.

LISTEK.

KNJIŽEVNOST.

Ivan Cankar: Hiša Marije Pomočnice. V Ljubljani 1904. Zal. L. Schwentner. — Videl sem v duhu veliko, črno mrtvaško krsto; mračna grobnica, dom mrtvih je vstajal pred menoj, v njem kraljuje smrt s koščnim žezlom in izhoda ni iz teh strašnih prostorov, duri v življenje so zaklenjene. Niti eden solnčni žarek se ne vkrade v to temino, smrtni dih veje med živimi mrličmi. Duh trohnohe objema čitatelja ob teh bolnih slikah umirajočega življenja.

„Hiša Marije Pomočnice“ je nenavadno delo v našem slovstvu: če bi hotel rubricirati, ne bi ga vedel kam postaviti. S tem nam je Cankar podal beletrističen spis izvan-

redne tehnike, psihologije in plastike, a podal nam ni nikake povesti, temveč samo milieu za roman. Ta tehnika je za nas nova, a ne samo za nas, tudi v drugih slovanskih slovstvih je ni opaziti. In duh tega spisa ni slovanski, tehnika pa je priučena. Pri francoskih modernih pisateljih, kjer nadomešča elastični esprit s fino gracijoznostjo in duhovitostjo vsako dejanje, je udomačena in odgovarja francoskemu duhu; s slovansko dušo pa se ne strinja. S to drzno tehniko je nastopil Cankar, in milieu, očrtan z mojstrsko plastiko, učini, da čitatelj pozabi na bistveno jedro in ga komaj pogreši.

Štirinajst smrti posvečenih, neozdravljivo bolnih deklet biva in umira v bolnišnici, v „hiši Marije Pomočnice“.

To je osnovni motiv tega spisa, mračen in grozen; posamezne slike, ledeni odsevi tega življenja, dihajo turbno luč. Z ostro, minuciozno realnostjo je opisano to življenje umiranju izročeni deklet, ki jih je izbljuvalo velikomestno blato in jim zarezalo pečat smrti na hromo, gnilo telo. Njihovo življenje je obupen krik, nem, a strašen protest zoper gnjusobo in razdejanje človeške družbe. Sovrašтво nad podlim, nizkim svetom, ki divja zunaj za bolniškim ozidjem, živi v zastrupljenih dušah. Vsa lepota, vsa sreča je zanje samo v njihovem mirnem smrtnem svetišču, v pravi mrtvašnici.

Smrt je edina rešiteljica, edina njihova prijateljica; le nanjo mislijo, o njej sanjajo. Drhté in hrepené po lepi sreči, po beli ženi, ki naj jih zagrne s svetim plaščem pozabljenja in jim odklene vrata v blaženo, nebeško mirvano. Na strani 30.: „Zaprle so se duri za življenjem in zgodilo se je, kakor da bi se odgrnila okna na stežaj in bi posvetila v sobo nova neomadeževana svetloba . . . Spet so bile stene nedolžnobele, spet je razgrnila nad smehljajočo družino sladka in prijazna smrt svoje blagoslovljene roke . . .“ Ali na strani 72.: Nočilo se je zgodaj; sence so prišle in prišel je mir. Topla in prijazna je bila svetloba, ki se je razlivala od stropa, svetloba domačega veselega solnca . . . Zunaj pa je bil mráz in je bila noč; življenje, zaničevano in zaničevanja vredno, je šlo mimo . . .“

Hrepenenje, nezavedno pričakovanje nečesa čudovitega, neznanega izpolnjuje vse njihovo bitje. Nadzemsko, mistično veselje klije v dušah od umazanega življenja z znanovanih deklet; prikazujejo se jim umrle tovarišice, angelji, Marija se jim pokazuje v rajski slavi, v bleščeči aureoli.

Le ena je med njimi, ki vidi svoje prokletstvo, vidi, da je rakev njen dom, prihaja ji spoznanje, otrok se razvija v ženo. V njeni duši se vzbuja sladko čustvo, njeno srce zasluči ljubezen. In ne more več živeti med mrtveci, njene misli hodijo drugod; želje jo nosijo drugam, in gre in se zastrupi.

Spomini, nelepi spomini na prejšnje življenje, ki jih je umorilo, se vzbujajo v mladih, otrovanih dušah. Z ostrimi in groznimi barvami nam je Cankar naslikal te prizore, polne blata, polne perversnosti. V brezdu greeha je nastopilo štirinajst zavrženek svojo mučeniško pot in ob čitanju teh mest obhaja človeka stud.

Na koncu šele, ko umrje ena štirinajstih mučenic, se povzdigne iz meglene in temnega življenja slavna in svetla simfonija v radostnih akordih navzgor k solncu, in v teh zvokih izzveni knjiga. Skratka: v „Hiši Marije Pomočnice“ je opisano življenje jako enostransko, popolnoma subjektivno; toda Cankar nam je podal zopet svoj credo.

Cv. Golar.

Ilustrirani vodnik po Gorenjskem. Spisal F. G. Založil, tiskal in izdal Ivan Pr. Lampret v Kranju 1904. — Tako je naslov lični brošurici, ki je — kakor zatrjuje „Predgovor“ — prvi del nadaljnji vrsti „Vodnikov“ po slovenskih pokrajinah. V brošuri je tudi več slik gorenjskih znamenitih krajev ter ima za prilogo prav dober zemljevid s slovenskimi in nemškimi imeni. Turistom bo brošurica izvrstno služila, saj hrani na 60 straneh zanesljive, dasi jedrate podatke od Ljubljane do Trbiža. Končno daje tujcem še praktična navodila in veliko zbirko inseratov ljubljanskih in gorenjskih trgovcev in obrtnikov. Dasi bi si želeli v jezikovnem oziru večje skrbnosti in v stvarnem pogledu večje popolnosti, pozdravljamo brošurico kot velezaslužno delo, ki mu želimo najboljših uspehov na korist lepi Gorenjski. — Vivant sequentes!

† **Konrad Črnologar.** Vrhovec, Rutar in sedaj še Črnologar! Uboga slovenska zgodovina je izgubila tekom par let kar zaporedoma tri odlične prijatelje, a naraščaja ni! Črnologar je bil rojen 21. novembra 1860 v Višnjigori. Oče mu je bil gozdar Auerspergovce grajščine. Konrad je že v mladih letih rad risal in rezbaril ter hotel postati kipar. Toda borne družinske razmere so ga prisilile, da je vstopil med knjigoveze. Ukaželjnost pa ga je rešila in postal je učitelj. Služboval je v Podgabru, v Št. Vidu pri Zatičini in v Šmarju pri Ljubljani. Ljubezen do umetnosti in znanosti ga je gnala samouka vedno dalje. C. kr. osrednja komisija za umetnost in ohranitev zgodovinskih spomenikov ga je imenovala svojim dopisnikom in konservatorjem II. sekcije, t. j. za ohranjevalca cerkvene in srednjeveške umetnosti. Preiskal je graščine in cerkve po Dolenjskem, zlasti v Zatičini in Višnjigori, ter napisal dolgo vrsto kulturnozgodovinskih poročil. Zalagal je z dopisi „Izvestja muzejskega društva“ in „Mitteilungen“ istega društva ter je bil med najdelavnejšimi slovenskimi zgodovinarji. Izkopal je marsikatero zgodovinsko znamenitost ter našel mnogokaj kulturno-historičnega. Med delom za domačo zgodovino pa se je prehladil in 8. aprila nenadoma umrl. Z jekleno pridnostjo se je iz lastnih moči povzpela na visoko stopnjo omikanosti ter požrtovalno donášal kamne in kamenčke k stavbi domače zgodovine. In kot stavbenik je ponesrečil s kladivom in šestilom v roki ter padel kakor vojak na bojišču. Zato mu ohrani narod hvaležen spomin.

K reformi verouka na ljudskih šolah. „Slovenska Šolska Matica“ tudi za minolo leto ni mogla podati svojim članom nujnopotrebne spisa o razvoju metodike verouka. V III. zvezku t. l. „Slovana“ smo že ožigosali sedanje mrtvo memoriranje katekizma in pusti verbalizem pri verskem pouku, ki čaka Herakleja, da vvede korenite reforme. Na Hrvatskem se je v tem pogledu obrnilo že na bolje. Ferdo Heffler, veroučitelj na kr. učiteljišču in vladnici ter prefekt učit. internata v Zagrebu, je izdal lani knjigo „Metodika za vjeronauku u nižim pučkim školama“. (Cena vezani knjigi 1 K 60 h.) Ta knjiga je že predpisana kot šolska knjiga preparandij po Hrvatski, Slavoniji, Dalmaciji, Bosni in Hercegovini. Psihološka metoda, ki jo je na Hrvatskem pri verouku vvedel Heffler, je odločna protivnica puštemu učenju na izust in brezsmiselnemu besedovanju. Svojo sankcijo je dobila na predavanjih pedagoško-katehetskega tečaja v Solnemgradu 1. 1903. Ta predavanja je po stenografskem zapisniku priredil in opremil z vvodom in opazkami Ferdo Heffler ter izdal v knjigi z naslovom „Pobjeda psihološke metode“, ki je izšla pravkar. Dobiva se vezana po 2 K pri pisatelju. Ker nedostaje prav slovenskim katehetom mnogo smisla za pedagoško postopanje pri verouku ter večina ne pozna moderne katehetske metodike in didaktike, želimo vroče, da se seznanijo s tema dvema vzornima knjigama ter se z njima okoristijo. „Šolska Matica“ pa naj čimprej najde pisatelja modernega duha za enako slovensko knjigo! Saj so resnične besede dunajskega kateheta Julija Kundija: „Gott bewahre unsere Kinder vor rein dozierenden Pädagogen! Die wären ihr höchstes Unglück.“

A. Tresić-Pavičić: Valovi misli i čuvstva. Pjesme. U Zagrebu 1903. Izdala „Matica Hrvatska“.

Na strani 171 je sledeči verz:

„Atair, Benetnaš, Spiku, Blizance, Prokijon, Miru“. — Značaj zbirke pesmi, kjer se nahajajo taki verzi, mora biti kaj posebnega, kar na kratko povejmo: to so učene pesmi, široko učene po vsebini in obliki. Poglejmo si le nekaj naslovov — kazala ni —: „Slobodi“, „In excelsis“, „Sizifov

trud*, „Molitva žrecova Vidu“, „Monstra natantia“, „Nostalgija“, „Album mutor in alitem“ — te stoje kar po vrsti — dalje „Pod kipom Marka Avrelija“ i. t. d. Zelo pa bi se motil, kdor bi pričakoval, da se opeva n. pr. v pesmi „Pod kipom Afrodite melske“ morda gorka srčna ljubezen; kakor pesem „Delirium tremens“ ne opeva — pijancev, tako je pesem, posvečena boginji ljubezni, zračna himna v umetnih dolgih stihih, naslanjajoča se docela na starogrško mitologijo in mišljenje ter na slog grških himen na isto Afrodito; okrog 30 grških lastnih in drugih imen nam to izpričuje tudi na zunaj. Ta pesem bodi nam v splošnem oziru ena za vse: lepo se čita — da! kakor iz kamna so izklesani verzji — res! plemenite so ideje, kar jih je, grških in pesnikovih — gotovo! neizcrpljivo je pesnik v množici podob, paralel, slik, primer — vsakakor ali: kamen je mrzel, ideje se ne dajo prijeti in švigajo nad nami, podobe so prebarvne in se nam zde pisane, paralele in primere bodo često bralcu bolj tuje kakor to, kar bi naj ilustrovala . . . Zlasti: kaj mi pomaga vse bogastvo, če mi duša strada? Pesnik se kaže preveč, da, preveč vzvišenega, da bi mu kar tako verjeli; ker mi ne moremo k pesniku, si pač mislimo, da on ni hotel k nam ali pa ni — mogel. Razvadili so nas pesniki; baš oni, ki jih smatramo za največje, govore najjasneje, najdojmljiveje za naše srce . . . Pa morda je dobro, da nas hoče kdo poriniti višje in globje.

Pesnika ne razumemo povsod; če pravim „razumemo“, ne mislim le stotin grških in drugih lastnih imen ter številnih ozirov na različna, od splošnega znanja precej oddaljena polja, ampak mi ne razumemo prav, kaj naj pomenijo ti „valovi misli in čuvstev“, valovi, ki hočejo biti razburkani in so vendar tako redni kakor bi jih potegnili z ravnilom. Preveč nalašč poiskani se nam zde vsi eksotični in staroklasični okraski, ne verjamemo, da bi tudi ti bili zunanji izraz umetniške napetosti v pesnikovi duši. V teh mnogolikih oblikah verzov in strof, v teh heksametrih, distihih, grških lirskih oblikah i. t. d., v teh je toliko umetnega, da se nam vsiljuje vprašanje: „Ali je ta umetnost tudi umetniška?“ To vprašanje pa je začetek skeptičnosti.

Vprašamo pa se tudi pri mnogih idejah: „Zakaj vse to?“ Te dolge pesmi nas utrudijo, ker je v njih tako težko najti kaj konkretnega. Z grško filozofijo in metafiziko je navdahnjeno vse. Prav! Snov bi bila dovolj zanimiva, ali pesniku služi le v toliko, da se vedno in vedno vrača k istemu zaključku: vse visoko človeško potezanje je zamen! Če pa je res, da (str. 31, prim. 179)

„za vječnom svetlom ljudske duše gore
ter žele tajne istine da sinu
u tamu njihovu sa nebesa gore“,

mari bomo zaradi tega s pesnikom rekli, da so ljudje „ludjaka . . . prava slika, koj slabom zenom sunce smjelo zrije“, ali celo

. . . „čemu sile svog razuma mučit,
da shvatiš, što je shvatit nemoguće;
ko Sizif lud je, koj se time bavi?“

To se pravi kakor škorpion samega sebe z želom piti! V poganjanju za visokim ciljem leži človeški poziv in človeška sreča! In dalje: imamo svoj um in vredno je, da ga cenimo in rabimo; res ni brezmejen, ali močan je dovolj. V čem pa išče pesnik svoje utehe? Čujmo:

„Smrt jedno oči rešit nam imade
od ove težke mreene našeg tjela“; (str. 36)

„S tog kano putnik, koji usne trudan
pod sjenom svježom hladovitih grana:

pod bjelim krilim smrti ja sam žudan
što prije usnut, lišen putnih mana“ (str. 29)
„Oh, jadan ti sam čovjek! Tko će mene
od smrti ovog oslobodit tjela?“ (Str. 59).

S tem je prišel pesnik do mrtve točke, od koder je le še eden korak do poznogrškega filozofa Plotina (pesnik ga tudi navaja), ki se je — sramoval, da ima telo in je svojo telesnost tako zaničeval, da ni hotel — kljub slabemu želodcu — rabiti koristnega aparata, ki se grški imenuje — *κλυσις*. — Tudi o stoiku Kleontu, ki ga pesnik ni pozabil, bi lahko navedli lično anekdoto, kako je zaničeval svoje telo.

Nekatere pesmi so domoljubne; vsa čast mišljenju pesnikovemu! Druge so prigodnice; v njih je po mojem okusu zašel malo preveč v panegirizem.

Označili smo v nekaterih točkah svoje stališče; nemara se motimo v svoji sodbi, trdno pa stoji to-le: Tresić-Pavičić je pesniška individualiteta z visokim poletom, ki zasluži naše priznanje, in velik umetnik v jeziku. Ako mu ne moremo slediti v vse višine, pa je morda naša krivda. Kdo ve?

Dr. J. T.

Zbornik ruskih modernistov. Maksim Gorki name-rava izdati v kratkem zbornik, ki bodo v njem zastopani moderni ruski pisatelji. Za ta zbornik je kupil Gorki tudi dramo Čehova „Črešnjev vrt“, ki se je predstavljala nedavno v umetniškem gledališču v Moskvi. Drugo dejanje je pa avtor temeljito predelal. Zbornik založi peterburško založništvo „Znanje“.

MAKSIM GORKI.

† Slavist Martin Hattala. V Pragi je umrl odlični in tudi zunaj češke kraljevine zasloveli češki filolog, vseučiliščni profesor M. Hattala, rodom Slovák. Ogrski Slovaki, ki so imeli do l. 1840 s Čehi skupni književni jezik, so dokaj prispevali k svežemu razvoju češkega slovstva. Imenujemo tu med drugimi le navdušenega pevca „Slave hčeri“ Jana Kol-larja ter slavista Pavla Šafaříka. Hattala se je v Subotici na južnem Ogrskem priučil madjarščini in srbsčini. V tistem času pa za slovaškega sina na Ogrskem ni bilo druge službe kakor v duhovniškem stanu. Hattalo so torej poslali na višji duhovniški zavod na Dunaju, a živahni mladenič je kmalu obesil kolar na vrbo ter je postal učitelj češko-slova-

škega jezika na državni gimnaziji v Požunu. Že v tretjem letniku bogoslovja je napisal kratko oblikoslovje svoje materinščine, ki je podlaga njegovemu važnemu delu: „Grammatica linguae slovenicae, collatae cum proxime cognata bohémica“ (1850). V Požunu je dovršil „Zlogoslovlje“ in uprav to delce je napotilo Šafařika, da ga je priporočil za filozofsko fakulteto v Pragi po umrlem češkem pesniku Fr. Čelakovskem. Od l. 1854 do 1891 je bil vseučilišni profesor v Pragi; ponujano mu profesuro na novo-ustanovljenem vseučilišču v Zagrebu je odklonil. Glavna njegova dela so: „Zvukoslovi jazyka staro- i novo-českého a slovenského“ (1854), „Skladba jazyka českého“ (1855), „Srovnavací mluvnice (primerjalna slovnica) jazyka českého a slovenského“ (1857), „Slovo o polku Igorově“ (1858), „Počátky mluvnice slovenské“ (1860), „De continuorum consonantium mutatione in linguis slaviciis“ (1867), razven tega pa neštevilno člankov v raznih časnikih, kar mu je pridobilo sloves, da stoji v vrsti najboljših slovanskih filologov.

A. Z.

GLEDALIŠČE IN GLASBA.

Viktor Parma: „Amaconke“. Največji finančni uspeh letošnje gledališke sezone v Zagrebu so dosegle „Amaconke“, opereta iz ruske zgodovine, ki jo je uglasbil naš skladatelj V. Parma. Sedemkrat zapored tekom enega meseca so jo peli, in kritika ji priznava brezizjemno, da je polna izvirne, s slovanskim duhom prepoznane melodike, karakterističnih barv in mojstrske orkestracije. Med člani se je posebno odlikovala gospa Irma Polakova. Opereta pride tudi na monakovski in hamburški oder.

Slovenska dramatika v tujini. A. Aškercer enodejansko komedijo „Red sv. Jurja“ in Zofke Jelovškove dramo „Ljubezem“ so igrali minoli mesec v „Uraniji“ v Pragi. Fr. Govekarja narodno igro „Rokovnjači“ (po Jurčičevem in Kersnikovem romanu) pa v Clevelandu v Ameriki, kjer se vprizore tudi Govekarjevi „Legijonarji“ in „Deseti brat“ ter F. S. Finžgarja „Divji lovec“. Američanski Slovenci se živo zanimajo za izvirno dramatiko ter si navdušeni ustanavljajo dramatična društva in klube po vzoru ljubljanskega dram. društva.

Naši diletantje. Bralno društvo v Kranju je meseca aprila vprizorilo Fr. Finžgarja „Divjega lovca“; Fr. Govekarja „Legijonarje“ pa je igrala doslej čitalnica v Kranju štirikrat, pevsko društvo v Celju dvakrat in slovenska čitalnica v Mariboru enkrat.

Zagorka: „Filip Košenski“. Gospa Marija Jurić, član uredništva zagrebškega „Obzora“, je napisala pod pseudonimom „Zagorka“ novo dramo, ki se je igrala z viharnim uspehom v hrvatskem deželnem gledališču. „Filip Košenski“ je drama, o kateri pravi kritika, da je socialno pisana, a politično mišljena. Zaradi sramotnih cenzurnih razmer na Hrvatskem je morala pisateljica poklice, stanove delujočih oseb ter s tem ves milieu premeniti ter celo prvotni naslov „U močvaru“ zamenjati! Vzlic temu je drama, polna resnične tragike in dramatičnosti, uspela popolnoma ter donesla avtorici, ki je segla srečno po socialnopolitičnem sujetu iz sočasne zgodovine Hrvatov, mnogo priznanja in časti.

Petrović Peter: „Rkač“. V Zagrebu so igrali izvirno noviteto „Rkač“, katere snov je zavzeta iz življenja Ličanov. Kritika je hvalila domači duh, pristnost in narodnost značajev, izvirnost in živahnost igre, ki je hkratu tip lokalne drame. „Rkač“, je imel najlepši uspeh.

Anton Dvořak: „Armida“. Največji živeči češki operni skladatelj Dvořak je napisal po besedilu Jaroslava Vrchlickega novo, veliko romantično opero, ki se je izvajala prvič v praškem „Narodnem divadlu“. Vrchlicky je velikan-poet, a dramatik ni. Njegovi verzi v „Armidi“ so krasni, prizori polni čarobne poezije in v libretu je nebroj globokih, originalnih misli, toda dejanja, dramatičnosti je premalo. Takisto je Dvořak mojster-komponist, izviren, globok, vedno nov, toda njegovi operni glasbi manjka dramatičnosti. Opera je bila sijajno uprizorjena ter je dosegla najčastnejši uspeh!

Fr. Ad. Šubert: „Žně“. V smihovskem gledališču v Pragi so igrali noviteto bivšega ravnatelja „Narodnega divadla“ — Šuberta. „Žně“ je drama socialnopolitične tendence ter se odlikuje z dramatično vervo, znamenito tehniko in z ostroočrtanimi značaji. Konflikt med rodoljubjem in humaniteto, egoizmom in altruizmom je izveden krasno v osebi starega, poštenega tvorničarja Lebduške, ki mu je sin defraudant.

Dr. Jos. Zulawski: „Eros in Psyche“, dramatska fantazija v sedmih delih. Lvovsko gledališče ima sedaj izvirno igro privlačnico, ki je hkratu krasno poetsko delo. Pisatelj je mlad gimnazijski suplent v Krakovem. „Eros in Psyche“ predstavlja boj človeške duše z bestijo, ki tiči v človeku; v sedmerih slikah je izrazil poet pasionske postaje duše na poti skozi življenje, dokler ne reši in ni odrešena sama. Dejanje se vrši v Arkadiji, Aleksandriji, v srednjeveškem samostanu, na italijanskem renesančnem gradu, v pariški kavarni l. 1792 in v moderni palači bankirja. Psyche nastopa vedno v drugačni osebi, kot grška kraljica, aleksandrijska pevka, nuna, kneginja, francoska natakarka in moderna metresa. Drama je pisana deloma v prozi, deloma v stihih. Kritika hvali izvirno poetičnost, globoke ideje, melodičnost stihov in markantnost proze ter umetniškoefektno slikovitost posameznih oddelkov. Že dolgo ni imelo izvirno poljsko dramatsko delo vsestransko tako popolnega uspeha, kakor ta duhovita „fantazija“, ki jo je uprizorilo Lvovsko gledališče sijajno, z novimi dekoracijami in kostumi v pravilnem slogu. Zulawskega „fantazija“ se prevede v francoski in nemški jezik.

Ruska drama v sezoni 1903—1904. Gledališka sezona na Ruskem traja sedem, le izjemoma osem mesecev, t. j. od septembra do začetka maja. Staroslavna, po svojem značaju pristoruska Moskva in moderni Peterburg sta središči ruskega življenja sploh, torej tudi gledališke umetnosti. Sicer imajo velika ruska mesta Kijev, Harkov in Odesa tudi svoja znamenita gledališča, a Moskva in predvsem Peterburg jim prednjačita v vsakem oziru. Dramo gojé carski „Aleksandrijski teatr“ in „Malyj teatr v Peterburgu“ in „Hudožestvennyj teatr“ v Moskvi. Vsa ta gledališča z vneto pospešujejo izvirno rusko dramatiko, a gojé tudi klasični repertoar. Tako so igrali v „Aleksandrijskem teatru“ spočetka pravkar minole sezone Shakespearovega „Trgovca beneškega“, v „Novem teatru“ „Antonija in Kleopatru“ in v „Hudožestvennem teatru“ „Julija Caesarja“. „Malyj teatr“ je proslavil 20 letnico smrti Turgenjeva s tem, da je vprizoril troje Turgenjevih žanrskih slik: „Večer v Lorentu“, „Parasit“ in „Zajutrek pri načelniku“, troje prvih literarnih dramatskih del ruskega klasika. Prva noviteta „Malega teatra“ je bila mračna drama V. V. Protopopova „Padšije“ (Padli), slika iz življenja velikomestnih parijev, delavcev, slična lanski novosti Maksima Gorkega „Na dně“, a spisana že dve leti poprej in sočasno z Gorkega dramo „Meščanje“. Plagijat je torej docela izključen. Pač pa se je tudi tu dokazala stara resnica, da se pisatelji in umetniki večkrat nehoté in nevedé srečajo na istem polju! Druga izvirna

noviteta je bila J. N. Potapenka drama „Iskusstvo“ (umetnost), ki pa je propadla; isto usodo je imela šest tednov kasneje uprizorjena noviteta istega romanopisca „Probuždénje“ (Prebujenje). Po svoji snovi je zanimala kneza D. P. Golicyna simbolična historična fantazija „Koščéj“ (Skopuh) iz dobe tatarskega jarma, poljske nadvlade in nemške kamarille na Ruskem za časa carice Ane Ivanovne. Dramatska komedija F. Falkovskega „V Gagrách“, vršča se v ruskem topliškem mestu, je imela prav tako lep uspeh kakor izvrstna komedija A. Bežckega „Olgin dén“, ki se vrši v ruskem letovišču in s katero skupno so igrali V. V. Protopopova lahko enodejanko francoske manire „Čto slučilos? (Kaj se je zgodilo?). „Aleksandrijskij teatr“ je uprizoril prvič Potapenkovo „Vysšaja škola“ in A. Lugovega (A. A. Tichonova) „Bezumnaja“ (Blaznica), zagonetnosimbolično in psihološko dramo, ki je vzbudila v časopisju uprav škandalozno polemiko ter je propadla popolnoma. Takisto je pogorela dvoaktovka gospe Tomaševske „Niščije“ (Berači). No, tudi Sofoklova tragedija „Edip v Kolonu“, dasi jej je D. Merežkovskij preskrbel vzoren prevod, je doživela popoln poraz! Dramska pesem „Bab“ J. H. Grivenske je imela lep uspeh. „Novyj teatr“ pa je uprizoril Rostandovega „Orliča“ (L' aiglon) z velikim uspehom in izvirno noviteto

komedijo „Pljaska žizni“ (Ples življenja) kneza V. Barjatsinskega ter Fedorova novo dramo „Obyknovennaja ženščina“. „Hudožestvennyj teatr“ moskovski igra navadno igre A. P. Čehova, Maksima Gorkega in svojega ravnatelja-pisatelja Vl. J. Nemiroviča-Dančenka. Tu je imela drama Čehova „Črešnjev vrt“, labodja pesem umirajočega plemstva in anahronizma velik uspeh, dné 23. jan. t. l. V narodnem domu cara Nikolaja II., ki mu je nadel narod naziv „Narodnyj teatr“, igrajo največ neliterarne, opremljene zgodovinske igre v slikah, n. pr. L. N. Ždanova „Sankt Peter“, spisane za jubilejne dneve 200 letnice Peterburga, ki je imela velikanski uspeh; dramatično pravljico Kosotorova „Knjažna Zorenjka“, zgodovinske slike P. Olenina „Sevastopol“ (iz l. 1848: bombardiranje Sevastopola na suhem in na morju, razni vojni prizori i. dr.), E. P. Karpova „Tjažolaja dolja“ (Težka usoda), „Požar Moskve“ i. dr.

Razen teh novitet so uprizorila imenovana gledališča iznova razne starejše izvrstne drame Gogolja, Ostrovskega, Kuhnolnikova, Polevega, Gribojedova, („Gorjé pametnemu!“), Turgenjeva, Tolstega, Protopopova, Mjasnickega („Zajec“, „Stričeva hiša“), Golicyna i. dr. Jevišče

UMETNOST.

Vazilij V. Vereščagin. Strašna katastrofa na ruski oklopnici „Petropavlovsk“ pred Port-Arturjem je zahtevala tudi od ruske umetnosti velikansko žrtev: utonil je, oziroma pri eksploziji ponesrečil Vazilij V. Vereščagin, prvak ruskih modernih slikarjev. Vereščagina pozna ves kulturni svet kot nenadkriljivega slikarja zgodovinskih slik. Spočetka je slikal krajine, naravo. Potem pa se je posvetil vojnim in religioznim prizorom. Njegov prvi ciklus iz ruskoturške vojne je mahoma razširil Vereščaginovo slavo daleč preko ruskih mej. Njegov drugi ciklus je bil „Življenje Jezusa“, tretji pa Napoleonov ciklus. Poleg teh ciklov je naslikal več satiričnih slik ter si je pripravljaj skice za rusko ilustrovano zgodovino. Spočetka vojne z Japonci je odpotoval na bojišče, da bi na licu mesta izvrševal skice za nov ciklus, a smrt ga je raztrgala na kose z oklopnico in s 600 vojniki hkratu v enem hipu. Vereščagin je bil po svojem umetniškem prepričanju in delovanju realist, ki je iskal povsod le istino ter jo podajal brutalno, nepolepšano, v krvi in blatu, kakoršno je videl v resnici z lastnimi očmi ali kakoršno si je po analogijah ustvaril v svoji duši. Vojne ni gledal v glorioli romantike, nego v vsej surovosti in bestialnosti, ki izključuje vsakršno lepoto in vzvišenost. Zato so njegove vojne slike plamteča filipika proti barbarizmu vojne ter najglasnejši poziv k miru. „Si vis pacem, pingue bellum!“ je bilo Vereščaginovo geslo. In česar ni mogel naslikati, to je opisal s svojim sijajnim peresom kot dopisnik z bojišča v Aziji in Evropi. Jezusa je slikal kot človeka.

V. V. VEREŠČAGIN.

najvišje srčne plemenitosti in požrtvovalnosti, a brez božanskih atributov. Ta ciklus je vzbudil v katoličanstvu oster odpor, a mojstrske realitike in umetnosti mu ni mogel odrekati nihče. Njegova dela so danes last carskih ruskih muzejev in akademij. Razstavil jih je po vseh večjih kulturnih središčih Evrope ter žel povsod nečuvne triumfe. Tragika usode pa se je pokazala s krvavo ironijo ob koncu Vereščaginovem. Kot glasnik miru in sovražnik vojne je postal sam žrtev vojne! Zdi se, kakor bi osvetloželjna vojna raztrgala z Vereščaginom svojega največjega protivnika; vojna triumfuje, a Vereščaginova dela bodo govorila še dalje glasneje in glasneje: Pax vobiscum!

Svetoslav Peruzzi: Cesarjev spomenik. Mladi naš kipar Svetoslav Peruzzi je prevzel izvršitev cesarjevega spomenika za Ljubljano. Spomenik, čegar troški so proračunani na 27.381 K, se postavi v „Zvezdi“ (na sedanje mesto spomenika maršala Radeckega) dne 9. majnika 1905, t. j. ob desetletnici cesarjevega prihoda v Ljubljano za časa potresne katastrofe. Spomenik je iz belega laškega mramorja.

Vegov spomenik. Kipar Ivan Zajec, čegar spomenik Prešerna je že v bronu vlit, izvršuje sedaj model za spomenik barona Jurja Vega, ki se postavi v Ljubljani.

Séga

RAZNOTEROSTI.

Gospod inženier Ferdo Lupša na potovanju po Siamu. Ko je bil naš dopisnik, gospod inženier F. Lupša, pisatelj znamenite knjige „Nordpolsphinx“, pred dvema mesecema svojega potovanja na severni tečaj na Dunaju v avdijencah pri različnih ministrih in konzulih, je govoril pri tej priliki tudi s konzulom Siam, gospodom vitezom Langejem. Vitez Lange je ponudil Lupši, naj napravi prej potovanje po Siamu. Lupšova srčnost, podjetnost in živa želja, biti človeštvu na korist, ni pustila našemu rojaku, da bi dolgo

premišljal. 14. februarja se je Lupša vrnil z Dunaja v Ormož, 22. februarja pa je bil poklican brzovjavno na Dunaj, da podpiše pogodbo, že 29. februarja pa se je peljal z brzovlakom v Genovo; 2. marca se je vkrcal na parobrod „Prinz Heinrich“ in od tedaj potuje po širokem morju. Pogodbo je napravil za 6 mesecev, oziroma za leto dni, oziroma za 3 leta. Njegovo potovanje ga vodi najprej v glavno mesto Siam, v Bongkok in od tam še dva dni po reki Menam v sredino dežele. Nadaljnjo smer potovanju mu določi siameška vlada šele v Bangkoku. Ako je šlo vse po sreči, je trajalo Lupšovo potovanje po morju 28 dni; postaje so bile naslednje: Genova, Napolj, Port Said, Sues, Aden, Colombo, Poneng, Singapor in Bangkok. Kdor je čital kaj več o Vzhodnji Aziji in o Indiji, mora občudovati pogum inženierja Lupše. Slovenski narod sme biti v resnici ponosen, da ima toli junaškega sina. Posebno se smejo ponašati z njim Spodnještajerci. Želeti je gosp. Lupši, da bi se vrnil srečno in bogat uspehov ter novih pridobitev za svetovno vedo! Gospod inženier Lupša je bil marljiv člankar „Domovine“ ter dopisnik „Slovana“. Obljubil je, da pošlje, ko se vrne, popis svojega znamenitega potovanja tudi našemu listu! J.

„Domači prijatelj“ je naslov beletrističnemu listu, ki ga je začel izdajati v Pragi tovarnar žitne kave Vydra in ki mu je urednica gospa Zoška Jelovškova. Uredništvo razpisuje v 1. številki nagrade za tri najboljše humoreske ali šaljive črtice in sicer: 5 dukatov, 3 dukate in 2 dukata v zlatu. Humoreska naj bo originalna in kratka ter naj ima tudi literarno vrednost. Pisatelj naj rokopisu priloži svoje ime v zavitku. Spisi naj se dopošljejo najkasneje do 15. junija t. l. na naslov: „Domači Prijatelj“, Praga II., Ječna ul. št. 5. — List se dobiva brezplačno.

NAŠE SLIKE.

F. Reisch: **Gorsko jezero.** (Umetn. priloga v trobarvnem tisku.) V. V. Vereščagin: **Nepričakovani napad.** (Umetn. priloga.) Ruske pešce je zgrabilo nenadoma sovražno konjištvo. Streljati ni časa, mnogo Rusov je že posekanih in pohojenih, zadnji pa so se združili v karé ter hrbet ob hrbtu pričakujejo naskok. Grozna situacija! — H. Böttinger: **Povodnji mož.** Češki slikar je podal prizor, ko je povodnji mož dovolil svoji uplenjeni ljubici za kratke hipe, da sme gledati zopet kopno. Otožno zro njene oči preko domovine in srce jej hrepeni iz sužnjosti domov in lišo očetovsko. Prešeren je spisal znano balado o Ljubljanski Urški, ki jo je tudi povodnji mož odnesel v svoj grad pod vodo. — B. Wachsmann: **Pomlad prihaja** — in z njo ljubezen. — Karel Voss: **Težak poduk.** Prelat se togoti, a princ se mu smeje! In učitelj ne sme niti zarohneti! — Ljubomir Ivanovič in H. Crnilović: **Študiji.** Tudi Srbi imajo nekaj izvrstnih slikarjev moderne šole. Tu podajamo dva vzgleda. — Iv. Vavpotič: **Martin Krpan.** Slaven, z lovorjem se vrača Krpan domov iz boja z junakom Brdavsom! — Slovenska umetniška razstava na Dunaju. Posredovanjem g. Bernekerjem prinašamo dvoje splošnih pregledov razstave, o kateri pišeta O. Zupančič in Iv. Cankar. — V. V. Vereščagin: **Ulica v Vologdi.** Gl. str. 191. — Portreti: **M. Gorki, V. V. Vereščagin in Jurij Vega.**

Opomba: Nadaljevanje „Romana umetniškega samotika“ Iga Olčevega smo morali odložiti za prih. zvezek.